

BIBLIOTEKA POPULARNA
Tom I

Dr. KAZIMIERZ SZCZEPAŃSKI

POPULARNA
ENCYKLOPEDJA
POLITYCZNA

WARSZAWA — KRAKÓW
NAKŁADEM J. CZERNIECKIEGO

Dr. KAZIMIERZ SZCZEPAŃSKI

POPULARNA ENCYKLOPEDIA POLITYCZNA

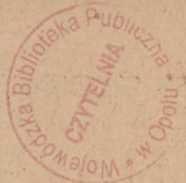
ZE SZCZEGÓLNM UWZGLĘDNIENIEM
KONSTYTUCJI POLSKIEJ

[Handwritten signature]

Kolekcja
Emila Kornasia

WARSZAWA — KRAKÓW
NAKŁADEM KSIĘGARNI J. CZERNECKIEGO

OM ICEK 320717

Wpisano do Księgi Akcesji

Akc. D1 nr 243/2012/04

DRUKARNIA J. CZERNECKIEGO W KRAKOWIE.

Abolicja

(z łac.) = prawo zastanowienia postępowania karno-sądowego przeciw (zwykle) całym grupom ludzi. Konstytucja polska obejmuje abolicję, określając ją jako amnestję. Patrz amnestja.

Absencja

(z łac.) == nieobecność. Posłowie nieobecni na posiedzeniach lub Komisjach absentują się.

Absolutna większość

== jeden głos ponad połowę, n. p. na 100 głosów 51.

Absolutyzm

(z łac.) == samowładztwo nieograniczone w przeciwstawieniu do rządów Konstytucyjnych, ograniczających samowolę panującego. Z reguły zostawał samowładca pod wpływem rozmaitych tajnych wpływów Kamarylli (p. Kamarylla).

Administracja

(z łac.) = zarząd, w szczególności wszelka działalność państwa nie będąca działalnością ustawodawczą ani wymiarem sprawiedliwości. Wedle prof. L. Jaworskiego („Państwo przyszłości“*) w Polsce jest cała admin. publiczna admin. państwowa, a tylko w obecnym stanie ustawodawstwa, wykonywana bądź przez urzędników państw., bądź przez takie organa, przez takie ciała, którym ust. państw. przyznaje charakter osoby prawnej wewnątrz państwa.

Art. 65 Konst. polskiej ustala podział państwa na Województwa, powiaty i gminy miejskie i wiejskie. Co do organizacji adm. wypowiada Konst. zasady ogólne: a) adm. ma być zdekoncentrowana (p. dekoncentracja), b) całość tej

*) Gazeta Administracji i Policji Państw, rocznik 1924.

adm. ma być w każdej jednostce terytorjalnej skupiona w jednym organie i pod jednym zwierzchnikiem, c) w wykonywaniu zadań adm. mają brać udział także i obywatele wybrani (art. 66*), d) tok instancji w postępowaniu admin. obejmuje zasadniczo tylko dwie instancje (art. 71), e) od orzeczeń admin. karnych I-ej inst. można się odwołać do władz sądowych (art. 27) i f) o legalności aktów admin. orzekać będzie osobne sądownictwo admin. z Najw. Trybunałem Administracyjnym na czele, oparte na zasadzie współdziałania czynnika obywatelskiego i sędziowskiego (art. 75, patrz Tryb. Adm.)

Agitacja

(z łac.) — działalność w kierunku zjednywania zwolenników danej partji politycznej. Środki agitacji:

*) Liczby w nawiasie oznaczają artykuły Konstytucji Polskiej.

publiczne zebrania, na których agitator przemawia, prasa partyjna, ulotne druki (bibuła).

Agitator

(z łac.) = osobnik werbujący członków partji politycznej.

Agrarjusz

(z łac.) = rolnik. Członek stronnictwa rolników i przedstawiciel interesów rolnictwa. W potocznej mowie nazywają właścicieli większych własności ziemskiej agrarjuszami.

Agrement

(franc.) = zezwolenie. Wyraz ten oznacza zgodę danego państwa na zamianowanie i uznanie delegata obcego państwa przy własnym rządzie. Ambasador poseł zagraniczny, attache, charge d'affair i t. d., n. p. polski w Londynie, nie może bez uznania rządu angielskiego objąć swych czynności i naodwrot, nie może sprawować swych funkcji bez agreement rządu polskiego amba-

sador i t. p. angielski w Warszawie.

Alians

(z franc.) = związek państw. Przed wielką wojną w r. 1914 alians francusko-rosyjski.

Ambasada

(z franc.) = przedstawicielstwo państwa przy obcym rządzie (patrz poselstwo zagraniczne).

Amnestja

(z greck.) = darowanie lub złagodzenie kary, ułaskawienie i darowanie skutków zasądzenia karnosądowego. Prawo udzielania amnestji przysługuje Prezydentowi Rzeczypospolitej Państwa (art. 47).

Anarchja

(z greck.) = bezrząd, prawo pięści, a w teorji raczej utopja państwa bez rządu — państwa w którem społeczeństwo samo się rządzi.

Aneksja

(z łac.) = przyłączenie; mniej lub

więcej siłą dokonane wcielenie obcych ziem do własnego państwa.

Antysemityzm

= walka z żydowstwem (od anti = przeciw i semici).

Antinarodowość

(z greck. i łac.) = zapatrywanie polityczne zwrócone przeciw (własnemu) narodowi.

Arystokracja

= warstwa społeczeństwa zajmująca naczelne stanowisko w państwie. W państwach monarchicznych szlachta wyższa. Istnieje także pojęcie arystokracji pieniężnej, urzędniczej, umysłowej.

Attache

(z franc.) = przywiązać. Jako rzeczownik służy na oznaczenie urzędnika przydzielonego przez obce państwo do własnego rządu. Istnieją attache cywilni i wojskowi. W razie wojny posyłają państwa neutralne swych attache do obu walczących

(lub jednej) armii, celem badania przebiegu walk, w celach czysto technicznie wojskowych.

Autarkia

(z greck.) = samowystarczalność lub samostarczalność, niezależność człowieka od wpływów zewnętrznych. W dogmatyce wystarczalność (*sufficientia*) Boga, który sam z siebie i w sobie istnieje i działa.

W polityce oznacza autarkia niezależność danego państwa lub grupy państw od zagranicznego importu (głównie surowców).

Autoryzacja

(z łac.) = upoważnienie, umocowanie, udzielenie pełnomocnictwa.

Autorytet

(z łac.) = w szerokim znaczeniu ogólne uznanie kogoś, lub władza pochodząca z uznania n. p. jakiś uczony stwierdza prawdę naukową mocą swego autorytetu.

Autentyczny

(z łac.) = prawdziwy, bez żadnej zmiany, n. p. tekst ustawy ściśle tak, jak został wydany i wedle którego ma się rozstrzygać.

Autokefalia

(z łac. i greck.) = własny zarząd kościoła prawosławnego, dla ludności tego wyznania, w stosunku do patriarchy w Konstantynopolu. Istnieje zwyczaj, że każdy kościół (wyznanie) w danem państwie tworzy swoją własną organizację nie podległą innej.

Bolszewizm

(z ros.) = więcej. Ci, których było na zasadniczem zgromadzeniu więcej (Sombart) w przeciwstawieniu do mienszewików. Bolszewizm jest ideą polityczną komunistyczną, opartą na ogłoszonym przez Marksa i Engelsa w r. 1848 w Brukseli manifestie. Manifest ten zapowiada zniknięcie z biegiem czasu, po re-

wolucji, dawnego burżuazyjnego społeczeństwa wraz z przymusem wywieranym przez władze polityczne, w interesie warstwy rządzącej przeciw innym, na rzecz dobrowolnego zrzeszenia wolnych jednostek, wykluczającego istnienie różnic, a zatem i przeciwieństw stanowych między posiadającymi i nieposiadającymi. Wówczas — twierdzi Marks — zniknie ujarzmiający człowieka podział pracy, przeciwstawność pracy fizycznej i umysłowej, miasta i wsie, wszelkie źródła bogactwa społecznego popłyną potokiem niekrępowanym, a każdy będzie mógł dostаточно zaspakajać potrzeby przezeń odczuwane w zamian za pracę, która będzie stanowiła jedną z jego potrzeb, a nie środek do życia. Manifest kończy się wezwaniem: „Proletariusze wszystkich krajów łączcie się“, którą to dewizę drukują

bolszewicy na swoich pieniądzach papierowych.

Bolszewizm jest zaprzeczeniem idei narodowej. Bolszewicy wprowadzili upaństwowienie tak wszystkich warsztatów pracy, jak i wszystkich jej wytworów czyli produktów.

Idea bolszewicka w praktyce wywołała potrzebę ustawicznego terroru i najzupełniejszą niewolę jednostek. Zmieniła osoby rządzące, a nie urzeczywistniła ideałów manifestu.

Burżuazja

(z franc.) = mieszczaństwo, pierwotnie, podczas rewolucji francuskiej, jako przeciwstawienie znieprawdzonej szlachty i jej przywilejów. Obecnie jest pojęcie „burżuj“ hasłem soc. dem. jako przeciwstawienie pracującym fizycznie, lub umysłowo, jako pojęcie kapitalisty, który bez pracy żyje i używa życia.

Budżet

(z franc.) = projekt wydatków na pewien okres czasu. Art. 4 Konst. polskiej stanowi, że budżet państwa ma być ustalony corocznie na rok następny. Poszczególne Ministerstwa przedkładają wnioski budżetowe (preliminarz) Radzie Ministrów, która po dyskusji (najważniejszy głos ma Minister Skarbu), przedkłada cały projekt sejmowi, który znowu przekazuje go Komisji budżetowej do uchwalenia w drodze ustawy, wiążącej rząd w ten sposób, że nie może przekroczyć uchwalonych wydatków, ani ściągać danin (monopole i t. d.) objętych budżetem. Każdy budżet obejmuje dochody i wydatki, które są zawsze od nich wyższe. Różnica zwana deficytem musi być pokryta z reguły podatkami (patrz podatki). Wydatki nadzwyczajne, to znaczy wybiegające poza ramy dorocznego

pokrycia normalnych potrzeb państwowej administracji, zaspokaja się z nadzwyczajnych źródeł, n. p. pożyczek zagranicznych lub wewnętrznych i t. d.

Dyskusja nad budżetem, czy to w Sejmie, czy sejmikach lub radach gminnych, jest najważniejszą. Wedle zwyczajów parlamentarnych zabierają głos reprezentanci wszystkich stronnictw dla krytykowania (ujemnie lub dodatnio) gospodarki rządu, danego sejmiku i t. p. Prawo uchwalania budżetu przez posłów (lub radnych gm., wojewódzkich i t. d.), jest jednym z najważniejszych uprawnień konstytucyjnych, niejako żrenicą wolności obywatelskiej.

Biuro

(z franc.) = La bure, oznacza zielone sukno, którem pokrywano stoły urzędowe, stół do pisania z szufladami i półkami na papiery,

w dalszem znaczeniu przeniesiono pojęcie biura, jako stołu na lokal, w którym przy tym stole urzędowano.

Biurokracja

(z franc. la bure i greckiego κρατειν rządzić, a właściwie w dosłownem znaczeniu „trzymać za pysk“) = oznacza ogół urzędników. W znaczeniu ujemnem oznacza biurokracja, panowanie warstwy urzędniczej nad społeczeństwem bez względu na Sejm i ustawy państwowe. Pojęcie biurokracji łączy się z pojęciem nudnej, nie uwzględniającej objawów życia, formalistyki. Biurokratyczne rządy = rządowi „od zielonego stolika“ bez znajomości stosunków życiowych i bez względu na to, czy dane rozporządzenie jest wogóle wykonalne.

Bimetalizm

(z łac.) = urządzenie waluty państwowej, opartej o złoto i srebro

równocześnie. Przeciwieństwo do monometalizmu, czyli oparcia waluty tylko o złoto, lub tylko o srebro.

Bizantynizm

= lizusostwo i schlebianie możliwym tego świata. Te objawy panowały szczególnie na dworze bizantyńskim, w stolicy wschodnio-rzymskiego cesarstwa. Stąd nazwa.

Cezaropapizm

(z łac.) = połączenie w jednej osobie nieograniczonego cezaryzmu, czyli władzy cywilnej z papizmem, czyli władzą duchowną, (car, sułtan).

Centralizacja

(z łac.) = działanie w celu złączenia wszystkiego w jedno środowisko działania, w ręce jednej władzy (p. decentralizacja, decentralizować).

Cenzura

(z łac.) = prawo państwa (w przeciwstawieniu do wolności prasowej), do usuwania przewencyjnie, czyli zanim dany druk zostanie rozpowszechnio-

ny, artykułów dla rządu niedogodnych lub szkodliwych. Każdy druk perjodyczny, afisz i t. d. musi być przedkładany odnośnym władzom bezpieczeństwa (Starostwo, policja, prokuratura), które badają, czy dane pismo drukowe może być rozpowszechnione, czy też w całości, lub w części skonfiskowane. Jest to . zw. cenzura prewencyjna, stosowana w państwach konstytucyjnych wyjątkowo. Art. 105 Konst. państw. poręcza wolność prasy i ustala, że ani cenzura, ani system koncesyjny na wydawanie druków nie może być wprowadzony. wreszcie, że drukom krajowym i dziennikom nie może być odjęty de lit (patrz debit) pocztowy ani ograniczone ich rozpowszechnienie na obszarze Rzeczypospolitej. Osobną ustawą określa odpowiedzialność za nadużycia tej wolności prasowej,

Ceterum censeo

(z łac.) zwrot sławnego rzymskiego mówcy Cicerona, który każdą swą mowę kończył zdaniem *ceterum censeo Carthaginam delendam esse* = zresztą sądzę zawsze, że należy zgubić Kartaginę (miasto wrogie Rzymowi). Mowcy używają dla zaznaczenia swego konsekwentnego stanowiska w jakiejś sprawie zwrotu = moje *ceterum censeo* jest...

Cezaryzm

= rząd cesarski powstały na gruzach Rzeczypospolitej, oparty wyłącznie na wojsku i zmuszony do działań wojennych, by zyskać sobie poklask szerokich mas ludności: Napoleon, Julius Cezar, który obwiniony o dążenie do samowładztwa został zabity przez Brutusa.

Charge d'affair

(z franc.) = reprezentant rządu

przy obcym rządzie dla jakiejś specjalnej czynności. Póki poseł zagraniczny niema agrement (patrz agrement, demande d'agreation) występuje jako charge d'affair (patrz poseł zagraniczny).

Cło

(z greck. telos, łac. Telonea). Cła powstały z myta (nowo łac.) i są opłatami bezpośrednimi, konsumcyjnymi na rzecz państwa, mającemi cel bądź finansowy, bądź handlowo-polityczny. Jako środek polityki skarbowej są cła znane od wieków.

Rozróżniamy cła z rozmaitych punktów widzenia:

- 1) fiskalne (patrz fiskalizm) o ile chodzi tylko o dochód państwa,
- 2) ochronne — mające na celu ochronę produkcji krajowej, wobec zagranicznej (utrudnienie konkurencji),

dalej cła :

1) przewozowe, od przewozu towarów przez obszar cłowy (system w nowożytnej gospodarce skarbowej zaniechany),

2) wywozowe,

3) dowozowe, pobierane w zasadzie od wszystkich towarów importowanych do obszaru cłowego z wyjątkiem tylko niektórych szczególnie wymienionych w taryfie,

dalej:

1) *cła prohibicyjne*, tak wysokie cła dowozowe, by import unieemożliwić zupełnie,

2) *cła dyferencjalne*, czyli różniczkowe obciążające towary jednego gatunku rozmaitemi stawkami (np. zależnie od tego czy towar dochodzi morzem, czy lądem),

3) *cła retorsyjne* nakładane w celu zwalczania (łac. *retorquere*) polityki skarbowo-cłowej państw obcych, działających zaczepnie.

Taryfa cłowa jest zasadniczo ustawą sejmową (parlamentarną) ustalającą opłaty od wszystkich towarów. Podstawą wymiaru jest:

1) wartość towaru,

2) waga,

3) ilość sztuk,

względnie kombinacja tych zasad.

Zasadniczo jest cło od fabrykatów wyższe niż od półfabrykatów, a to znów wyższe od surowców, wyższe od wyrobów lepszych, niż od gorszych i t. d.

Kredyt cłowy oznacza udzielenie pewnym firmom lub osobom prawa uiszczania należytości cłowej po pewnym czasie. Kredyt taki musi być zabezpieczony.

Wolne składy cłowe = składy, zostające pod ścisłym dozorem władz skarbowych. Do wolnych składów wolno zwozić towar nie-oclonny, cło oblicza się i pobiera

dopiero z chwilą wydawania towaru z magazynów.

Omijanie przepisów cłowych (przemytnictwo) jest karane sądownie (sądy karno-skarbowe). Cła są ciężarem, ponoszonym przez całe społeczeństwo w imię niezależności ekonomicznej. Wskutek osłabienia konkurencji zagranicznej mogą mieć produkta krajowe ceny wyższe. Ciężar ceł spada zarówno na produkcję, jak i konsumcję. Cła agrarne mogą także zaszkodzić rolnictwu, tak, jak przemysłowe przemysłowi. Wskutek tego jest sprawa ceł wogóle bardzo trudna i to nie tylko ze względu na obywateli własnego państwa, ale także i stosunek do innych państw, dosłownie w całym świecie. Sprawa ustalenia ceł wymaga bardzo szczegółowej znajomości dat statystycznych co do produkcji i konsumpcji nie tylko

krajowej, lecz i zagranicznej, stąd też niesłuchanie wiele zależy na uzdolnieniu i sumienności funkcjonariuszy konsularnych państwowych zagranicą. Ci konsulowie są handlowemi mackami państwa w całym świecie (patrz konsul). Tarify cłowe zostają w ścisłym związku z układami handlowemi między państwami i wymagają kontaktu między dyplomacją z władzami skarbowemi.

Nie tylko orężem zwalczają się państwa — istnieje także i walka cłowa. Państwa, które (ze względów klimatycznych) pewnych towarów nie produkują (n. p. w Polsce bawełna) są zależne częściowo od państw produkujących je, państwa bardzo uprzemysłowione, muszą zabiegać o względy państw rolniczych i t. p., a że niema krajów kulturalnych, któreby same sobie mogły wystarczyć (p. autar-

cia), więc muszą być zawierane układy, oparte na wzajemnych ustępstwach drogą kompromisów (patrz kompromis).

Debata

(z franc.) = wymiana poglądów wedla pewnego regulaminu n. p. ograniczenie liczby mowców i czasu wypowiedzanej mowy, celem uniknięcia, by mowcy mogli swobodnie wypowiedzieć się. Debata ogólna obejmuje poglądy z a s a d n i c z e, n. p. czy ma być wprowadzona reforma rolna, debata s z c z e g ó ł o w a obejmuje szczegóły, n. p. jeżeli w z a s a d z i e reformę uchwalono, jak ona ma wyglądać w szczegółach, a więc ograniczenie wielkości roli będącej w posiadaniu jednego z obywateli i t. p.

Debit pocztowy

(z łac.) = prawo przesyłania druków pocztą. Dziennikom zagranicznym wrogo usposobionym odbiera się

debit pocztowy, czyli zabrania przesyłać je otwarcie pocztą.

Decentralizacja -

(z łac.) = działanie w kierunku przeciwnym centralizacji (p. centralizacja).

Decentralizować

(z łac.) = udzielać pewnej autonomji poszczególnym częściom (n. p. dzielnicom) państwa.

Dekoncentracja

(z łac.) art. 66 Konst. mówi, że w organizacji administracji państwowej przeprowadzona będzie zasada dekoncentracji, przy możliwem zespoleniu organów administracji państwowej w poszczególnych jednostkach terytorjalnych — w jednym urzędzie, pod jednym zwierzchnikiem, oraz zasada udziału obywateli, powołanych drogą wyborów w wykonaniu zadań tych urzędów w granicach ustalonych ustawami.

Administracja może być urządzona wedle zasady koncentracji, lub dekoncentracji. Pojęcie to zrozumiemy tylko (p. prof. Jaworski „Państwo Przyszłości“) jeżeli będziemy je odnosić tylko do admin. państwowej. Wówczas okaże się, że niższe instancje mogą mieć za zadanie tylko przygotowanie materiału (zasada koncentracji) albo też mogą same rzecz załatwić (zasada dekoncentracji). W obu jednak wypadkach administrującą jest jedna i ta sama osoba t. j. państwo.

Demagog

(z greck.) = trybun czyli przywódca ludu, człowiek, który gra na najniższych instynktach tłumu.

Demande d'agrément

(z franc.) = zapytanie, czy obcy rząd przyjmie proponowaną przez państwo osobistość jako posła.

*) Gazeta Administracji i Policji Państwowej rocznik 1924.

Zwyczaje międzynarodowe ustaliły, że każdy rząd przed wysłaniem posła zapytuje, czy dane państwo tego posła przyjmie. Odmowa nie wymaga motywów (p. *agrement*).

Demarche

(z franc.) = sposób, środek. W stosunkach politycznych oznacza *demarche* sposób, w jaki państwo obce występuje w kwestjach politycznych wobec innego państwa, celem zaznaczenia swego stanowiska. *Demarche* jest zwykle środkiem mającym zapobiec konfliktowi między państwami.

Demobilizacja

(z łac.) = przejście ze stanu wojennego na spokojny, zaczęcie i rozpuszczenie wojska, sprzedaż materiałów wojennych. Przeprowadzenie *demobilizacji* jest bardzo trudne i wymaga dłuższego okresu czasu, aby 1-o nie uwolnić naraz olbrzymiej ilości mężczyzn, którzy

nie uzyskają odrazu zajęć, skutkiem czego mogą się stać czynnikami społecznie i państwowo szkodliwym, 2-o aby nie zmarnić materiałów wojennych przez pospieszną i niezorganizowaną należyte rozsprzedaż (p. mobilizacja).

Demokracja

(z grec.) = ludowładztwo, jako przeciwstawienie arystokracji — oznacza formę rządu, przy której cała ludność bierze udział w sprawowaniu rządów przez swych przedstawicieli t. j. posłów. W idealnej demokracji jednostka winna się czuć jednością z państwem.

Art. 2 Konstytucji polskiej mówi: Władza zwierzchnia Rzpltej Polskiej należy do Narodu. Organami Narodu w zakr. władzy wykon. są Prezydent Rzpltej łącznie z odpowiedzialnemi ministrami; w zakr. wymiaru sprawiedliwości — niezawisłe sądy.

Deputowany

(z łac.) = poseł do ciał parlamentarnych.

Deruta

(z franc.) = klęska, ucieczka wojska, nagły spadek papierów na giełdzie.

Desinteressement

(z franc.) = brak zainteresowania się jakąś kwestją. W polityce ogłaszają rządy państw swe desinteressement w sprawach, które dla nich nie mają wagi.

Dewaluacja

(nowo łac.) = obniżenie nominalnej wartości pieniądza, spadek kursu pieniądza.

Domena

(z łac.) = dobra koronne.

Dotacja

(z łac.) = darowizna, przyznanie przez państwo, lub jakąkolwiek instytucję funduszków na pewien cel, zwykle publiczny. Stąd wy-

wodzi się dotowanie rozmaitych instytucji.

Doktrynerstwo

(z łac.) = bezwzględne dążenie do przeprowadzenia zasad samej teorii, bez liczenia się innych z praktycznem życiem (patrz liberalny).

Dyplomacja

(z grec.) = ludzie i sprawy dotyczące państwa. Z rozmaitych punktów widzenia oznacza dyplomacja:

1) naukę o dokumentach i aktach państwowych obecnie zwaną dyplomatyką,

2) wiedzę dotyczącą form i reguł obowiązujących w sprawach zagranicznych z obcemi państwami,

3) umiejętność (sztuka) przeprowadzania umów i układów z państwami obcemi,

4) ogół urzędów i urzędników dla spraw zagranicznych (patrz Poselstwo zagran. Konsul). Sto-

sunki między państwami są albo pokojowe, albo wojenne. Temu podziałowi odpowiada podział na dyplomację i strategję, czyli prowadzenie armii. Zerwanie stosunków dyplomatycznych jest oznaką grożącej wojny — zadaniem dyplomacji jest spór załagodzić.

Formy któremi się posługuje dyplomacja są:

1) *audjencje* posłów zagr. u naczelników państw, przy których są umocowani (akredytowani),

2) *osobiste zjazdy* naczelników państw w formie wizyt,

3) *rozmowy posłów umocowanych* z ministrem spraw zagr. państwa, przy którym są umocowani,

4) *kongresy i konferencje* międzynarodowe.

Formy pisemne:

1) *noty* czyli urzędowe (oficjalne) pisma jednego rządu do drugiego.

2) *noty kolektywne* (zbiorowe) czyli pisma jednakiej treści wygotowane przez wszystkie państwa zainteresowane w danej sprawie,

3) *cyrkularne noty* służące do zawiadomienia innych państw o jakiejś sprawie mającej znaczenie międzynarodowe t. z. notyfikacje,

4) *Księgi czerwone, białe i t. p.* zawierające obszernie wywody historyczne i faktyczne co do danej sprawy ze stanowiska państwa, które taki „pamiętnik“ wydało,

wreszcie :

5) *ultimatum* (patrz ultimatum)
Dyplomatyczny Korpus (patrz Poselstwo zagr.).

Djety

(z łac.) = dzienne wynagrodzenie w szczególności dla posłów sejmowych, jako odszkodowanie za wydatki spowodowane wykonywaniem mandatu poselskiego. Poza tem otrzymują funkcjonariusze tak

państwowi, gminni lub prywatni
djety za czynności urzędowe wy-
konywane poza ich stałą siedzibą.
(Komisje).

Dyskusja

= patrz debata.

Dyssydenci

= ludzie innego wyznania, którzy
odłączyli się od wyznania panują-
cego w danym kraju i przyjęli
inną wiarę uznaną w tym kraju.

Dissidentes de religione w arty-
kułach Henrykowskich z roku 1573.
Do dyssydentów zaliczano prote-
stantów i prawosławnych, zawsze
jednak chrześcijan, nie zaś żydów
i machometan. Pojęcia dyssydent
nie należy brać za równoznaczne
z bezwyznaniowem. Polska Kon-
stytucja reguluje sprawy wyzna-
niowe w art. 110 do 116 włą-
cznie i w art. 102.

Dzicy

w znaczeniu politycznem są to

członkowie ciał parlamentarnych nie należący do żadnej frakcji, czy partji politycznej. Mogą oni brać udział w obradach frakcji jako hospitanci.

Ekzekutywa

(z łac.) = ustawowe prawo wykonania jakiejś czynności, prawo wymuszenia.

Ekonomja (ekonomika) społeczna

= nauka o gospodarstwie społecznem w jego ogólnych, charakterystycznych zjawiskach. Ekonomja bada społeczeństwo ze stanowiska dążeń i zabiegów, o zaspokojenie potrzeb ludzkich. Nauka o produkcji, konsumpcji i obiegu dóbr (n. p. sprawy dotyczące pracy, wymiany towarów i usług ludzkich, wartości, ceny, pieniądze itp.).

Eksproprijacja

(z łac.) = wywłaszczenie. Przymusowe pozbawienie prawa własności w interesie publicznym za odszko-

dowaniem, jednak tylko na podstawie szczególnych ustaw (art. 95 i 99 Konstytucji Polskiej).

Eksterytorjalność

(z łac.) = w prawie międzynarodowem ustalony przywilej pewnych osób (posłowie dyplomatyczni, konsulowie itd.) do nietykalności ich osoby i mieszkania w obcym państwie i do pewnego stopnia nawet przywilej niepodlegania ustawom tego obcego państwa.

Eksterytorjalność jest wynikiem uznania suwerenności państw niezawisłych. Posłom dyplomatycznym przysługuje zagranicą eksterytorjalność tylko co do ich osoby. Okrętom wojennym w obcych portach przysługuje eksterytorjalność.

Ekwiwalent

(z łac.) = określenie rzeczy różnej wartości. W skarbowości wymiar podatku od n. p. nieruchomego majątku gminnego.

Emisja

(z łac.) = wydanie (wypuszczenie) papierów wartościowych przez tow. akc., banki państwa, gminy i t. d. Na emisję papierów wartościowych zezwala rząd. Papiery emitowane mają prawo kursu na giełdach.

Encyklika

(z grec.) = pismo do całego świata skierowane. Encyklikami zwią się oświadczenia papieskie zwrócone do wszystkich katolików na ziemi.

Episkopat

(z grec.) = biskupstwo, urząd biskupi, częściej ogół biskupów katol.

Era

(z łac.) = okres czasu, wiek, (np. t. zw. wiek złoty, złota era w literaturze za czasów Kochanowskiego, Reja itd.).

Etat

(z franc.) = dosłownie znaczy państwo. Wyrazu tego używamy na oznaczenie a) ustalonej liczby urzęd-

ników, państwa lub jakiej instytucji publicznej względnie prywatnej, b) kwoty przeznaczonej na pokrycie wydatków państwa, lub wogóle instytucji na administrację.

Etatyzm

= zagarnianie przez państwo wszystkich gałęzi produkcji i pośrednictwa w własny zarząd. Przeciwwstawieniem etatyzmu jest wolny handel. Ujmowanie objawów życia publ. i regulowanie ze strony państwa przez jego urzędników.

Exequatur

(z łac.) = niech wykona. Wyraz używany na oznaczenie uprawnienia jakiegoś funkcjonariusza państwowego do wykonywania pewnej czynności. Exequatur udziela naczelnik państwa konsulom, którzy dopiero potem są upoważnieni do swych czynności (patrz agreement).

Fakultatywny

(z łac.) patrz obligacyjny.

Federacja

(z łac.) = związek państw. Niemieckie Państwo Związkowe od r. 1815—1866.

Feudalność

(od feudum lenno). Panujący nadawał szlachcie pewne prawa majątkowe i przywileje. Wogóle jest feudalność przeciwstawieniem wolności i postępu.

Feudum

= instytucja średniowieczna, wiążąca bezpośrednio nadawcę lenna z lennikiem, stworzona dla służby wojskowej, a później przeniesiona na inne dziedziny n. p. urzędy, które w ten sposób stały się dziedziczne. Feudalne, tyle co średniowieczne w przeciwstawieniu do czasów nowożytnych.

Filo...

(z grec.) = przyjazny, przyjaźnie

usposobiony. W połączeniu z innym słowem oznacza zapatrywanie np. moskalofil, germanofil = sprzyjający moskalom, Niemcom; filosemita = zwolennik Żydów. Przeciwwstawieniem do filo... jest anti np. anti(y)semita.

Fiskalizm

(z łac.) = polityka skarbową mająca na celu wyłącznie dorywczy zysk finansowy państwa, a nie licząca się z zubożeniem ludności.

Fiskus

(z łac.) = państwo w jego stosunkach prywatno prawnych do obywateli.

Frakcja

(z łac.) względnie partja, stronnictwo = związek stronników partji politycznej dla wspólnej akcji w życiu parlamentarnem. Członkowie frakcji obradują pod kierunkiem przewodniczącego nad stanowiskiem jakie zajmą odnośnie do po-

szczególnych kwestji politycznych. Jeżeli statuta frakcji ustalają obowiązującą jednogłośnie, mamy do czynienia z przymusem frakcji. W innych wypadkach przysługuje mniejszości prawo uzasadnienia swego poglądu. Członek frakcji sprzeciwiający się zdaniu większości może być z frakcji wykluczony sądem partyjnym, (patrz Dzicy i Stronnictwa).

Fuzja

(z łac.) = połączenie, zjednoczenie. Fuzja stronnictw, zjednoczenie stronnictw politycznych pod jednym hasłem, Wogóle zjednoczenie.

Giełda

= instytucja publiczna w rodzaju jarmarku na papiery wartościowe i pewne rodzaje papierów.

O giełdzie patrz broszurę p. t.: „Giełda pieniężna i towarowa“. Kraków 1921. Dr. K. Szczepański, wyd. S. A. Krzyżanowskiego.

Gmina

jest to osiedle ludzi połączonych wspólnością interesów miejscowych. Gmina jest jak państwo, wytworem historycznym. Zarówno gmina t. j. pojedyncza osada ludzka, jak i w dalszym ciągu, państwo, biorą swój początek w rodzinie, a pierwsze życie społeczne przedstawia się pod formą ustroju patryarchalnego władzy naczelnika rodu, pokolenia itd.

Treścią istnienia gminy jest wspólność interesów miejscowych, a warunkiem jej rozwoju, zarząd tych wspólnych interesów. Dla oceny stopnia uspołecznienia gminy i jej rozwoju jest miarodajna okoliczność kto w niej sprawuje zarząd — sami mieszkańcy, czy też inna władza zwierzchnia. Tam, gdzie mieszkańcy sami się nie rządzą, nie może być mowy o gminie jako takiej. Im większy zakres działalności

przypada gminie, im więcej atrybucji władzy pozostawiono w zarządzie lokalnym samorządowi mieszkańców — a ten zarząd zdoła sam dany mu zakres władzy wy-czerpać i należycie zaspokoić potrzeby społeczeństwa miejscowego bez odnoszenia się do władz wyższych — tem ustrój gminy jest doskonalszy, a społeczeństwo, które się nim rządzi, bardziej ucywilizowane.

Konstytucja polska zapewnia narodowi szeroki zakres samorządu.

Gminne podatki

= są to opłaty pobierane od obywateli danej gminy na pokrycie wydatków administracyjnych gminy, na pokrycie swoich wydatków, na szkolnictwo miejskie, szpitale, bruki i t. p.

Generalny sztab

= osobny korpus oficerski, zostający pod przewodnictwem kierow-

nika (szefa najwyżej wykształconego w praktycznej i teoretycznej wiedzy wojskowej. Podczas pokoju wykształca Sztab generalny oficerów na sztabowców — w czasie wojny jest jego zadaniem najsuenniejsze zbadanie i wydawanie zarządzeń w kierunku wyżywienia, zabezpieczenia, dyslokacji transportów itd. armji, wreszcie przygotowanie i przeprowadzenie planów wojennych i walki — wogóle właściwe przeprowadzenie orężnej rozprawy, jaką jest wojna. Sztab generalny jest obowiązany znać ustrój armji nieprzyjacielskich. Jest on mózgiem armji. W czasie wojny opracowuje Sztab generalny plany przedłożone mu przez jenerałów komenderujących i wydaje rozkazy.

H. K. T.

= hakatyzm, hakatyści (niem.) stronnictwo polityczne pruskie, które wzięło nazwę od swych 3

twórców: Hennemanna, Kennemanna i Tiedemanna i miało za wyłączny cel zwalczanie Polaków i polskości wszelkimi godziwymi i niegodziwymi sposobami. H. K. T. tworzyło potężne stronnictwo polityczne w Niemczech, z którem rząd tamtejszy bardzo się liczył i szedł na jego pasku, aprobując najochydniejsze nieuczciwości i łajdactwa, byle były na szkodę Polaków.

Handlowe układy

między państwami ustalają cła przy-
i wywozowe. Zawiera się je zwykle
na 6 do 12 lat z tem, że o ile nie
zostaną wypowiedziane w terminie,
układ przedłuża się automatycznie
o rok i t. d.

Inkryminowany

artykuł (z łac.) = artykuł dziennikarski itp., o którym mowa.

Imperjalizm

(z łac.) = dążenie do panowania

nad światem, w dalszem znaczeniu dążenie do rozszerzenia jak najwięcej potęgi własnego państwa. Wyraz pochodzi od łac. imperium = państwo (rzymskie).

Imponderabilja

(z łac.) = sprawy, których nie można ruszyć z miejsca. Wyraz używany na określenie nastroju ludności, z którym rząd liczyć się musi. Rzeczy nieważkie, jednak znaczące. Czynniki, których nie można dokładnie obliczyć ani zważyć.

Import

(z łac.) = przywóz do państwa, eksport = wywóz. Kraje o imporcie wyższym niż eksport ubożeją. Sprawa importu i eksportu wiąże się ściśle z polityką celną i finansową państwa.

Immunizować

(z łac.) = czynić nietykalnem (dla cenzury). Posłowie immunizują ar-

tykuły skonfiskowane przez władze państwowe, powtarzając ich tekst w parlamentach wzgl. sejmach. Artykuł immunizowany przez interpelację nie może być skonfiskowany przez cenzurę.

Indygenat

(z łac.) = prawo obywatelstwa państwowego. Rozdz. V. Konst. polskiej ustala prawa i obowiązki obywatela (patrz obywatel).

Inflacja

(z łac.) = napływ, nadmiar pieniędzy papierowych.

Internacjonalizm

(z łac.) = międzynarodowy, właściwość wszystkich narodów. W polityce jako przeciwieństwo patriotyzmu.

Interwencja

(z łac.) inter venio przybywam pomiędzy... = działalność pośrednicząca n. p. w sporze państwa, czy ludzi. Interwencja sądowa = wkro-

czenie sądu; policyjna = policji
i t. p.

Insurgent

(z łac.) = powstaniec, insurekcja
= powstanie.

Interpelacja

(z łac.) = przerwa. Prawo posłów do stawiania rządowi, lub poszczególnym ministrom pytań i żądania wyjaśnienia od nich w sposób przepisany regulaminem sejmowym (art. 33 Konst. polskiej). Minister ma obowiązek odpowiedzieć na interpelację ustnie lub pisemnie w terminie najdalej 6 tygodni, lub w umotywowanem oświadczeniu usprawiedliwić brak rzeczowej odpowiedzi.

Interpolacja

(z łac.) = sfałszowanie autentycznego dokumentu przez nieznaczne przerobienie tekstu.

Interpretacja

(z łac.) = wytłomaczenie, wyja-

śnienie. Interpretuje się n. p. przepis ustawy, stosując ją w życiu codziennem, żadna bowiem ustawa nie może przewidzieć wszystkich objawów życia i daje tylko samą zasadę i generalną dyrektywę. Interpretacja urzędowa jakiegoś aktu lub dokumentu.

Irredenta

(wyraz włoski) oznaczała niewyzwolone Włochy czyli Italię — Włochów narodowo uświadomionych, pozostających pod panowaniem b. Austrii. Od tego czasu określa się tem mianem grupy narodowe, stanowiące większość ludności pod obcym panowaniem. Taką irredentę tworzą Polacy na Górnym Śląsku, w Cieszyńskim (czeskiem). Irredenta odnosi się tylko do mieszkańców danej ziemi, zamieszkałej przez nich od pradziadów. Dlatego na G. Śląsku nie może być mowy o irredencie niemieckiej. Słowacy

tworzą irredentę, jak i Węgrzy w Czechosłowacji, także można określić irredentystami Niemców w południowych Czechach.

Junker

(z niem.) Junkrzy = wielcy właściciele ziemscy w Prusach, później w praktyce — partja polityczna, zastępująca interesa wielkiej własności ziemskiej w Niemczech (Prusy).

Izba

= w znaczeniu politycznem ciało parlamentarne Izba posłów i (w Polsce) Senat, jako Izba wyższa (art. 2. Konstytucji). Senat w Polsce niema prawa inicjatywy ustawodawczej (art. 10. Konst.).

Izba handlowa

= uznana przez państwo instytucja dla spraw handlu i przemysłu. Do izb handlowych wchodzi przedstawiciele handlu i przemysłu z wyborów. Zadaniem Izby handlowej

jest zastępstwo interesu kupców i przemysłowców.

Jednoizbowość

= system konstytucyjny, ograniczający władzę państwową prawodawczą do jednej izby posłów — w przeciwstawieniu do systemu dwuizbowego.

Konstytucja Polska zna Sejm i Senat, obie instytucje pochodzące z wyborów (patrz art. 3—38 Konst.).

Kadencja

(z franc.) = czas trwania okresu obrad ciała parlamentarnego. W Polsce kadencja trwa lat 5. (art. 11. Konst.).

Kamorra

(z włoskiego camorra) tajny związek (zawiązany za czasów Królestwa Neapolu) w celu zysków pieniężnych zapomocą wymuszeń przy wszelkich interesach. Kamorzystów można było wynajmować do spełnienia zbrodni (patrz Maffia).

Kandydat

(z łac.) = dosłownie noszący białe ubranie. W Rzymskiem państwie nosili biały strój ludzie starający się o jakiś urząd. Obecnie oznacza ten wyraz człowieka, starającego się o zaszczyt posłowania do ciał reprezentacyjnych, lub na jakiś urząd, posadę.

Kartel

(z franc. cartel) = związek producentów jednolitych wytworów, celem usunięcia wzajemnej konkurencji i uregulowania ze wspólnem porozumieniem się co do warunków produkcji i zbytu towarów. Kartele są właściwie syndykatami zawodowymi. Przedmiotem kartelu mogą być wszystkie produkta lub też ich część. Kartele różnią się między sobą (stałych reguł niema). Najtypowszą jest forma regulująca produkcję i zbyt towaru w ten sposób, że kartel obejmuje wszystkie

zamówienia i rozdział ich między poszczególne przedsiębiorstwa skartelowane według umówionego klucza.

Celem kartelu jest zapewnienie swym członkom pewności zbytu towaru po dobrych cenach. Społeczne znaczenie kartelu jest raczej ujemne, o ile bowiem mogą kartele uporządkować produkcję, zapobiec gwałtownym wahaniom cen, nadprodukcji i kryzysom handlowym, skutkiem czego i robotnicy mogą mieć zapewnioną pracę i równomierny zarobek, o tyle tamują kartele powstanie nowych przedsiębiorstw i w ten sposób utrudniając konkurencję, działają szkodliwie na rozwój techniki i gospodarstwa społecznego. Finansowa potęga daje w ręce kartelu możliwość wyzysku.

Kasacja

(z łac.) = zniesienie wyroku orzeczenia,

Komisja

(z łac.) = polecenie wykonania jakiejś czynności. Jako rzeczownik oznacza człowieka, lub ludzi przeznaczonych do przeprowadzenia jakiejś czynności. W sejmie powstają komisje, złożone z posłów do zbadania jakiejś specjalnej sprawy, lub szeregu spraw w danym przedmiocie, n. p. Komisja administracyjna, prawnicza i t. d.

Kompetencja

(z łac.) = właściwość. Spór o załatwienie pewnej sprawy w sądach lub urzędach, czyli spór o kompetencję powstaje, jeżeli jest rzeczą niepewną, czy rozstrzygnięcie sprawy należy do sądu lub do władzy administracyjnej n. p. Starostwa. Załatwienie sporów o właściwość między władzami admin. a sądami, należy do Trybunału Kompetencyjnego (art. 86 Konstyt.).

Klauzula

(z łac.) najwyższego uprzywilejowania = postanowienie w traktacie handlowym, zawartym przez dwa państwa, zobowiązujące je do nieudzielenia trzeciemu państwu wyższych wzgl. lepszych warunków, niż te, które sobie oba te państwa udzielają. Jeżeli jedno z państw kontraktujących udzieli trzeciemu np. lepszych warunków cłowych, to drugi kontrahent uzyskuje automatycznie te same prawa. Klauzula najw. uprzyw. obowiązuje tylko tak długo, jak długo trwa traktat handlowy i odnosi się głównie tylko do ceł, układów handlowych i przemysłowych, taryf i ochrony praw autorskich.

Kler

(z grec.) = stan duchowny (księża) Kościoła katolickiego. Klerykalny, zastępujący interesa kleru. W nowszych czasach odnoszono pojęcie

klerykalizmu nie tylko do katolików, lecz i do innych wyznań.

Koalicja

(z łac.) = związek, prawo polityczne łączenia się. Art. 108 Konst. Polskiej zastrzega dla obywateli prawo koalicji, zgromadzenia się i zawiązywania stowarzyszeń i związków. Koalicja jest jednym z najważniejszych praw wolności obywatelskiej. W znaczeniu międzynarodowem oznacza koalicja związek dwu lub więcej państw, dla przeprowadzenia pewnych celów. Obecnie używając wyrazu koalicja ma się na myśli koalicję państw przeciw Niemcom w ostatniej wielkiej wojnie światowej.

Koncentracja

(z łac.) = dążenie do przywrócenia w jeden związek — środowisko (p. dekoncentracja).

Komunikacja

(z łac.) = środki i zakłady służące

do przenoszenia z miejsca na miejsce osób, rzeczy i wiadomości.

Środki komunikacji = siły popędowe ludzkie, zwierzęce i mechaniczne, oraz drogi lądowe, wodne i powietrzne, przewody elektryczne, telegraficzne i telefoniczne.

Zakłady komunikacyjne = przedsiębiorstwa trudniące się zawodowo przewozem ludzi, rzeczy i wiadomości przy pomocy środków komunikacyjnych.

Znaczenie komunikacji zależy od doskonałości technicznej, której miernikiem jest:

- 1) szybkość,
- 2) masowość (pojemność okrętów, wagonów kolej. itp.),
- 3) taniość,
- 4) regularność,
- 5) bezpieczeństwo komunikacji.

Im lepsze komunikacje, tem życie gospodarcze łatwiejsze i pewniejsze

z tego względu, oraz i ze względów wojskowych (możność szybkiego przewozu wojsk w razie niebezpieczeństwa) państwo ma olbrzymi interes w dążeniu do jaknajlepszych komunikacji.

Urzeczywistnianie tego interesu państwowego nazywamy *polityką komunikacyjną* państwa, a widocznym obrazem polityki komun. jest istnienie ministerstw kolei, poczt i telegrafów i robót publicznych.

Konfiskata

(z łac.) = zabranie przez rząd prywatnego dobra obywatela. Wyrazu tego używa się również w znaczeniu zakazu rozszerzania artykułów dziennikarskich sprzecznych z tendencją rządu. Obecnie ma miejsce konf. w zasadzie tylko w drodze sądowej (patrz immunizacja, poseł).

Konstytuanta

(z łac.) = zgromadzenie mające

ustanowić konstytucję (patrz Konstytucja).

Kompromis

(z łac.) = ugoda, pogodzenie pierwotnie rozbieżnych poglądów na jakąś sprawę. W życiu politycznem jest z reguły każda ustawa dziełem kompromisowego poglądu stronnictw, o ile dana partja nie została zmajoryzowana.

Konflikt

(z łac.) = spór, w szczególności spór między rządem a sejmem (parlamentem).

Konklawe

(z łac. = zamknięte mieszkanie) = oznacza tak miejsce, w którem zbierają się kardynałowie, celem przeprowadzenia wyboru nowego papieża, jak i samo zgromadzenie wyborcze. Nadużycia, jakie się działy przy wyborach zmusiły do ujęcia sposobu wyborów papieża w formy niesłychanie surowe i ści-

słe. Każdy kardynał wraz z swą służbą dostaje na czas wyborów mieszkanie, w którym zostanie zamurowany — zostawiają mu tylko jeden otwór dla dopuszczenia światła i jedne drzwi na wspólny korytarz. Kardynałowie głosują kartkami, na których piszą nazwisko kandydata zmienionem pismem i wkładają kartkę do zapieczętowanej koperty. Kardynałowie pozostają tak długo zamknięci, póki wybór nie zostanie przeprowadzony. Po dokonanym wyborze spala się kartki wyborcze, a biały dym ukazujący się zawsze z tego samego komina, zwiastuje ludności, że jest już nowy papież.

Konkluzja

(z łac.) = zakończenie. W retoryce zakończenie mowy, zawnioskowanie rezolucyjne.

Konkordat

(z łac.) = umowa, w szczeg. układ

między państwami, a kościołem, dotyczący stosunku wzajemnego w obrębie danego państwa. W dawniejszych czasach, gdy biskupi mieli władze świecką obok duchownej, bywały zawierane konkordaty między nimi, a książętami panującymi. Obecnie zawiera konkordat tylko papież z poszczególnymi państwami. Istnieje kilka teorii prawniczych o znaczeniu konkordatu. Jedna uznaje konkordat jako jednostronny przywilej papieża, który ma konkordatem łagodzić surowe przepisy prawa kanonicznego (kościelnego), wedle tej teorii obowiązuje konkordat tylko dane państwo nie zaś papieża. Druga teoria (nowsza) uznaje konkordat za umowę dwustronną jako układ międzynarodowy wzgl. jako osobny rodzaj międzynarodowych układów. Teoria trzecia wychodzi z założenia suwerenności

państwowej i uważa konkordat za prawnie nieobowiązujący państwa, na jego bowiem niezawisłym, suwerennym terytorjum jedynie państwo może mieć władzę.

Konst. Polska stanowi w art. 114, że stosunek Kościoła rz. kat. do Państwa będzie określony na podstawie układu ze Stolicą Apost., który podlega ratyfikacji przez Sejm. Art. 115 konst. mówi o kościołach mniejszości religijnej i wyznań, których stosunek do Państwa będzie ustalony w drodze ustawowej po porozumieniu z ich prawnymi reprezentacjami.

Konserwatywny

(z łac.) = utrzymujący, dążący do powolnej, normalnej ewolucji, stronnictwo polityczne kons. uważa za rzecz główną utrzymywanie stosunków społecznych i państwowych. Środkiem do ich celu jest ustawodawstwo. **Konserwatyzm**

jest przeciwieństwem partji postępowych i wogóle stronnictw radykalnych. O ile stronnicy partji radykalnych wychodzą z reguły z środowisk, które wskutek przewrotu nie mają nic do stracenia, o tyle konserwatyści należą do sfer posiadających i mających interes w zatrzymaniu istniejącego stanu rzeczy.

Konsul

(z łac.) = przedstawiciel państwa w znaczniejszych handlowych środowiskach zagranicznych. Konsul ma obowiązek chronienia, obrony i popierania interesów handlowych swego państwa i jego obywateli. Istnieją konsulowie zawodowi, płatni (*consules missi*), albo konsulowie z wyboru, zwykle z pomiędzy znakomitszych kupców (*consules electi*). Różne państwa mają takich i takich konsulów. Francja ma tylko konsulów urzędników. Roz-

różniamy kōnsulów generalnych, wicekonsulów i agentów konsularnych. Konsulowie mają prawo eksterytorjalności, tak, jak posłowie dyplomatyczni (patrz eksterytorjalność).

Konsumpcyjne podatki

Konsumpcyjne czyli spożywcze podatki dotyczą osób w ich codziennem życiu, ich wydatków na potrzeby życiowe. Przeważnie nazywają się te podatki od przedmiotu spożycia, który obciążają n. p. (cukier), albo od sposobu ich pobierania (n. p. akcyza, cło). Podatki konsumpcyjne obciążają tak *przedmioty* spożycia, jak i używanie pewnych przedmiotów (n. p. myta za użycie drogi). Podatki konsumpcyjne mogą być albo bezpośrednio pobierane u wytwórcy (producenta), kupca lub przewoźnika, którzy podatek przerzucają na spożywcę (konsumenta), albo

pośrednio obciążające rzeczy łatwo widoczne, łatwe do kontrolowania jak n. p. podatek od mieszkań, psów i t. p.

Podatki spożywcze bezpośrednio dzielą się na:

Pod. od produkcji

1) od surowców, jeżeli podstawą wymiaru jest surowiec, który ma być przerobiony,

2) od fabrykacji, jeżeli podstawę do wymiaru dają maszyny i sprawności techniczne fabryki,

3) od fabryki, jeżeli podstawę wymiaru stanowi ilość wytworzonego produktu.

Pod. transportowe

1) cła, myta, akcyza, opłaty targowe, opłaty za przesyłkę towarów, opłaty za skład,

2) opłaty handlowe.

Licencje

podatki przemysłowe, stosowane

sowane periodycznie za udzielenie prawa (konsens, patent).

Ugody skarbowe

rodzaj abonamentu, celem ich jest uniknięcie żmudnej i kosztownej kontroli producenta przez państwo.

Monopole czyli regalia

wyłączne prawa państwa (patrz Monopol). Monopole obejmują albo:

- 1) wytwarzanie surowca,
- 2) handel surowcem i gotowym wytworem (produktem),
- 3) wytwarzanie i spożycie czyli czyli t. zw. pełny monopol.

Podatki spożywcze mają swe zalety i wady, jak bowiem z jednej strony są niesprawiedliwe, o ile chodzi o przedmioty pierwszego zapotrzebowania n. p. sól, której równą ilość zużywa bogaty i ubogi, o tyle ze stanowiska konieczności państwowej są objawem dodatnim, są bowiem stosunko łatwe do pobierania i kontroli.

Kontrola Państwowa w Polsce

j. t. instytucja, zorganizowana, na podst. art. 9 Konstytucji Polskiej, dla kontroli całej admin. państw. pod względem finansowo-gospodarczym, badania wykonywania budżetu, zamknięć rach. Państwa, przedkładania Sejmowi wniosku o udzielenie Rządowi absolutorjum. Kontrolę przeprowadza Najw. Izba Kontroli, oparta na zasadzie kolegialności i niezawisłości sędziowskiej członków jej kolegium, usuwalnych tylko uchwałą Sejmu większością $\frac{3}{5}$ głosujących (p. Najw. Izba Kontroli).

Kooperatywa

(z łac.) działanie wspólnie z innemi w pewnym celu (gospodarczym).

Konstytucja

(z łac.) constituo = ustanawiam, oznacza ustawy zasadnicze uchwalone dla państwa, zapewniające obywatelom tegoż państwa prawa wolnościowe. Konstytucja zawiera

tylko zasady które zostają rozwinięte w poszczególnych ustawach opartych natych zasadach.

Konstytucja polska (K. P. w skróceniu) obejmuje 126 artykułów w V. rozdziałach, z których:

Rozdział I nosi tytuł: „Rzeczpospolita“ i stanowi, że Polska jest rzesząpospolitą i, że władza zwierzchnia należy do Narodu, który tem samem jest uwerenny.

Rozdział II nosi tytuł „Władza Ustawodawca“ i obejmuje zasady systemu parlamentarnego polskiego, zakres działania Sejmu i Senatu prawa wybacze, tok ustawodawstwa, przejsy o kadencji sejmowej (p. Kadncja), sprawę poboru rekruta, gosocarki skarbowej*),

*) Sejm usta. budżet państwa (p. budżet) i kontrolu długi, oraz coroczne zamknięcia rachunów. Badanie rachunków powierza Konstucja Kontroli państwowej (p. Najw. ba Kontroli Państwowej).

prawa posłów (p. Poseł), Marszałka Sejmu i Senatu (p. Marszałek), Zgromadzenia Narodowego (p. Zgromadzenie Narodowe).

Rozdział III. nosi tytuł „Władza Wykonawcza“ i obejmuje stanowisko Prezydenta Rzplitej (p. Prezydent) stanowisko Ministrów (p. Minister) Trybunału Stanu (p. Tryb.) podział administracyjny państwa (p. Admin. podział państwa), sprawy samorządu terytorjalnego i gospodarczego (p. Samorząd) i sprawę Najw. Trybunału Administr. (p. Trybunał administracyjny).

Rozdział IV. nosi tytuł „Sądownictwo“ i ustala stanowisko i zakres działania sądów i sędziów (p. Sądownictwo) oraz ustanawia Sąd Najwyższy dla spraw cywilnych i karnych.

Rozdział V. nosi tytuł „Obowiązki i prawa obywatelskie“ (p. Obywatelskie prawa i obowiązki) i obej-

muje zasady dotyczące własności prywatnej, wolności wyznania i związków religijnych i stosunek do Kościoła rzymsko-katol. (p. Konkordat), pracy, wychowania szkolnego, opieki społecznej, prawa zgromadzania się, prawa mniejszości narodowych, wyznaniowych i językowych, przepisy co do użycia siły zbrojnej, i czasowego zawieszenia praw obywatelskich (p. Stan wyjątkowy).

Zmiany Konstytucji. Konstytucja ma postanowienie o obowiązkowej jej rewizji co 25 lat. Dokonywa rewizji Zgromadzenie Narodowe, nie krępowane żadnymi specjalnymi wymogami ani co do kompletu ani co do wynaganej większości.

Zmiany Konstytucji, przedsiębiorane w dowolnym czasie, wymagają kwalifikowanego kompletu

i kwalifikowanej większości (art. 125 ust. 1).

Jednak i w tym względzie uczyniono pewną modyfikację: drugi Sejm, wybrany wedle niniejszej Konstytucji (a więc wedle normalnego toku rzeczy rozpoczynający obrady na połowie drogi między jej uchwaleniem, a terminem pierwszej rewizji) będzie mógł dokonać rewizji na mocy uchwały własnej (niezależnie od Senatu), pod warunkiem przewidzianym w art. 125 ust. 3, kwalifikowanego kompletu (połowa ustawowej liczby posłów) i kwalifikowanej większości ($\frac{3}{5}$).

Konstytuanta

(z łac.) = zgromadzenie przedstawicieli narodu, celem uchwalenia dla obywateli ustaw zasadniczych, czyli Konstytucji.

Korporacja

(z łac.) = związek.

Kosmopolita

(z grek.) = obywatel całego świata, jako przeciwstawienie do patrioty.

Korpus

(z łac. wzgl. franc.) = ciało zbiorowe Korpus dyplomatyczny = zbiór wszystkich reprezentantów dyplomatycznych, uwierzytelnionych przy danem państwie.

Kryzys

(z greck.) = zwrot, przewrót, moment rozstrzygający, czas lub położenie niepewne, niebezpieczne.

Kulturkampf

wyraz niemiecki oznaczający walkę państwa niemieckiego przeciw Kościołowi katolickiemu za czasów Bismarcka.

Kurja

(z łac.) = pierwotnie część rzymskiego obywatelstwa (*curia regis*, ducii później tylko dwór papieski). — Kurja wielkiej i małej własności ziemskiej, miast, prze-

mysłu i t. d., oznacza prupę mającą swoich posłów, wogóle przedstawicieli.

Lawirować

(z holend.) = krążyć, okrażać. Wyraz oznaczał w marynarce żaglowej sztukę płynięcia w linii zygzakowej, by móc zdążyć w kierunku przeciw wiatrowi. W znaczeniu politycznem oznacza lawirowanie umiejętność zdążania do danego celu nie wprost. Lawirowanie polityczne nie oznacza zasadniczo stosowania metod nieuczciwych.

Legislatywa

(z łac.) = działalność ustawodawcza, a potem ci co ją wykonują. Sejm, w przeciwstawieniu do egzekutywy czyli wykonywanie ustaw.

Legislatura

(z łac.) = ustawodawstwo (jako pojęcie oderwane) względnie moc ustawodawcza.

Lex

(łac.) = prawo. W polityce oznacza określenie „*ex lex*“ stan w którym legislatury nie ma, a właściwie brak budżetu (na Węgrzech, wyrazy te bowiem pochodzą z Węgier, a przyjęły się u nas).

Liberalny

(z łac.) = wolnomysłny, postępowy, w przeciwstawieniu do konserwatywnego. Ostatnim wyrazem liberalizmu jest radykalizm, który uznaje wszelkie ostatnie zdobycze postępu za niewystarczające. W znaczeniu ekonomicznym zasada *laissez fair* także i nie wprowadzanie ochrony celnej.

Lojalny

(z franc.) = zgodny z prawem, uznający prawa innych, myślący prawowicie; w polityce: usposobiony życzliwie dla rządu względnie stronnictwa.

Lokaut

(z ang.) = dosłownie zamykanie drzwi przed kim. W życiu gospodarczem oznacza lokaut zamknięcie fabryk, aby zmusić, grożących strajkiem robotników, do zawarcia ugody.

Machjawelizm

(z włosk.) = wyraz urobiony od nazwiska Nicola di Bernardo dei Machiavelli, oznacza sztukę rządzenia państwem, z pominięciem wszelkich zasad uczciwości, moralności lub religji i etyki, byle cel osiągnąć.

Mafja

(z włosk.) = tajny związek sycylijski, zorganizowany dla łamania ustaw i przepisów. Mafja powstała jako reakcja przeciw nadużyciom rządu, który stworzył władze bezpieczeństwa z samych opryszków. Członkowie mafji zobowiązują się do wykonywania samosądu z po-

minięciem władz sądowych. Mafja istnieje do dziś dnia (p. Kamorra).

Majoryzować

(z łac.) = oznacza uzyskanie jakiejś uchwały większością głosów. Absolutna większość = jeden głos więcej np. na 100 głosów 51.

Maksymalnie

(z łac.) = najwyżej, najwięcej. Maksymaliści w Rosji = bolszewicy, od bolsze = więcej, w przeciwstawieniu do miensze = mniej.

Maksymalna taryfa

w stosunkach międzynarodowych = najwyższe ustalenie wysokości ceł, zwróconych przeciw państwom, które z własnem państwem nie zawarły układów handlowych. Ustanowienie taryfy maksymalnej może być orężem służącym do walki o umowy handlowe między państwami (patrz Klauzula najwyższego uprzywilejowania).

Mandat

(z łac.) = polecenie, w szczególności polecenie dane posłom przez wyborców. (Art. 20 Konst. polskiej stanowi, że posłowie nie są krępowani instrukcjami wyborców, jako przedstawiciele całego narodu, a nietylko swego okręgu).

Manczesteryzm

(ang.) = idea wolnego handlu. Wyraz pochodzi od nazwy angielskiego miasta Manchester, gdzie zapoczątkowano ideę wolnego handlu. Manczesteryzm jest zaprzeczeniem państwu prawa ingerencji w dziedzinie handlu.

Manifest

(z łac.) = własnoręczna odezwa, rozporządzenie, o ile chodzi o manifest wydany przez panującego. Manifest rządu jest oświadczeniem reprezentacji rządu.

Manifestować

(z łac.) = objawiać swoją wolę.

Manifestacja

= danie wyrazu poglądom politycznym przez tłum ludzi.

Medjatyzuwani

książęta i szlachta = pewna liczba rodów szlacheckich, które pannały samoistnie przed r. 1815 i utraiyły suwerenność (p. Suwerenność).

Metropolja

(z greck.) = właściwe miasto macierzyste (ojczyste) w przeciwstawieniu do miast w kolonjach. Obecnie oznacza metropolja główne miasto państwa.

Metropolta

(z greck.) = arcybiskup, biskup, który prócz własnej diecezji wykonuje pewną władzę nad innemi biskupami jakiejś prowincji (kraju).

Arcybiskupi, mają prócz praw biskupich, prawo zwoływania synodów, przewodniczenia na nich i ogłaszania uchwał, prawo czu-

wania nad administracją kościelną i wizytowania i są instancją apelacyjną w dziedzinie prawa kościelnego. Pozatem mają przywileje zewnętrzne np. prawo do noszenia krzyża zamiast pastorału.

Minimalnie

(z łac.) = najmniej np. rozporządzenie rządu ustalające, że taryfa cłowa nie może być obniżana po za pewną granicę.

Minoritas

(z łac.) = mniejszość.

Minister

(z łac.) = Mąż stanu powołany przez naczelnika państwa (król, prezydent) w jego charakterze organu wykonawczego — do kierowania administracją centralną w najwyższej służbie publicznej.

Rada ministrów. Radę ministrów czyli gabinet tworzą ministrowie pod przewodnictwem Prezesa Rady ministrów (art. 55 K. P.) lub wy-

znaczonego przezeń zastępcy (art. 62 K. P.).

Ministrowie (lub delegowani przez nich urzędnicy) mają prawo uczestniczyć w posiedzeniach Sejmu (art. 60 K. P.). Nie mają prawa piastowania innych urzędów, ani uczestniczenia w pewnych przedsiębiorstwach obliczonych na zysk (art. 61 K. P.).

Przepisy o ministrach odnoszą się także do sprawujących ich urząd tymczasowych kierowników ministerstw (art. 62 K. P.).

Odpowiedzialność ministrów. Tak gabinet cały, jak i poszczególni ministrowie są odpowiedzialni przed Sejmem parlamentarnie i konstytucyjnie. Rada ministrów ponosi ją solidarnie, poszczególni ministrowie indywidualnie (każdy za swój zakres działania ; w pierwszym wypadku odnosi się ona do ogólnego kierunku działalności

Rządu, w drugim do: a) kierunku polityki danego ministra; b) jego działalności w urzędzie; c) zgodności tejże z konstytucją i innemi ustawami państwa. Za akty rządowe Prezydenta Rzeczypospolitej odpowiadają ci, którzy je podpisali — solidarnie, lub indywidualnie.

Odpowiedzialność parlamentarna. Pociąga do niej ministrów Sejm, na którego żądanie tak każdy minister z osobna, jak i cała Rada Ministrów, muszą ustąpić (art. 58 K. P.).

Konstytucyjna odpowiedzialność ministrów. Warunkiem dla niej jest uchwała Sejmu (kwalifikowaną większością) stawiająca ministra w stan oskarżenia (art. 59 K. P.) Postępowanie prowadzi i wyrok wydaje Trybunał Stanu, składający się (art. 64 K. P.) z pierwszego prezesa Sądu Najwyższego jako

przewodniczącego, oraz 12 członków, nie należących do żadnej z trzech władz państwowych, a wybieranych na cały czas kadencji sejmowej przez Sejm (8 członków) i Senat (4). Oskarżony minister zostaje zawieszony w urzędowaniu i nie wolno mu zrzec się urzędu dla uniknięcia odpowiedzialności konstytucyjnej (art. 59 K. P.).

Analogicznie normuje konstytucja także konstytucyjną odpowiedzialność Prezydenta Rzpltej (art. 51 K. P.).

Mobilizacja

(z łac.) = zwykle oznacza powołanie obywateli pod broń. Wyrazu tego używa się wogóle na określenie zebrań czegoś np. mobilizacja kapitału. Demobiliz. = rozbrojenie.

Monarchja

(z łac.) = wyłączne panowanie. Istnieją monarchje absolutne,

gdzie panujący jest nieograniczonym władcą i monarchje konstytucyjne, w których Konstytucja ogranicza jego zakres władzy.

Monopol

(z greck.) oznacza wyłączne, stałe, lub czasowe prawo do sprzedawania na ściśle oznaczonym terytorjum pewnych towarów w handlu wewnętrznym lub zagranicznym, lub tylko w jednym z ostatnio wymienionych, albo też wyłączne prawo produkowania, czyli wytwarzania (monopol produkcyjny) wreszcie wytwarzania i sprzedawania (t. zw. monopol pełny). Cel monopolu = usunięcie konkurencji, a w dalszym rozwoju uzyskanie za produkt wyższych cen (monopolowych) i wyższego zysku (monopolowy zysk). Z reguły spoczywają monopole w ręku państwa (dawniej zwane regaljami) ze względów skarbowych (finansowych)

lub fiskalnych (patrz fiskalizm). Przedmiotem monopolów bywała dotąd sól, spirytus, tytoń i zapalki. Obok monopolów państwowych, istnieją monopole faktyczne, naturalne. Mianem tem określamy stosunki w których pewne rzeczy, pożądane przez ludzi, istnieją w tak szczupłym rozmiarze, że o konkurencji nie może być mowy (tajemnica wynalazku, genialni artyści, lekarze i t. p.).

Naturalizacja

(z łac.) = uzyskanie prawa obywatelstwa danego kraju przez cudzoziemca. Konstytucja polska stanowi o nabyciu obywatelstwa polskiego w art. 88 (do naturalizacji odnosi się lit. b). Obywatel polski nie może być równocześnie obywatelem innego państwa (art. 87 K. P.). Sprawy udzielania naturalizacji leżą w zakresie działania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

i im podległych władz administracyjnych.

Nepotyzm

(z łac. nepos = siostrzeniec), protegowanie przez osoby wpływowe swoich ludzi bez względu na ich wartość i zasługi.

Negocjacja

(z łac.) = rokowanie, prowadzenie układów.

Neutralność

(z łac.) = nie mieszanie się w spór, prowadzony przez inne osoby lub instytucje między sobą. Neutralność państwowa zobowiązuje zasadniczo wstrzymanie się od udzielania jakiegokolwiek pomocy, które-mukolwiek z państw wiodących spór. Układy międzynarodowe gwarantowały neutralność niektórym mniejszym państwom (Szwajcaria, Belgja, Luksemburg) Niemcy wkra-czając w r. 1914 do Luksemburga i Belgji złamały prawo między-

narodowe. Neutralność występuje w dwu objawach: pozytywna t. zn., że dane państwo nie miesza się do spraw innego państwa (n. p. Czechy w r. 1918 wobec Polski); negatywna t. zn., że danego państwa nie wolno naruszać (Belgia, Szwajcaria).

Notoryczny

(z łac.) = pewny, niewątpliwy tak dalece, że nie wymagający dowodu.

Nowela

(z łac.) = w życiu państwowem, uzupełnienie lub zmiana częściowa wydanej ustawy.

Nuncjusz

(z łac.) = uppełnomocniony poseł papieski u rozmaitych rządów.

Ofensywa

(z łac.) = napad, w przeciwstawieniu do defenzywy = obrona.

Oficjalny

(z łac.) = urzędowy. Oświadczenie oficjalne rządu zobowiązuje.

Oświadczenie półoficjalne patrz „próbny balon“.

Okupacja

(z łac.) = przejściowe zajęcie obcego kraju. Okupacja może się zamienić w anekcję n. p. Bośnia i Hercegowina w b. Austrii.

Obywatelskie prawa

= oznaczają uprawnienia cywilne przyznane poszczególnym obywatelom w państwach konstytucyjnych. Zagwarantowane swobody obywatelskie przysługujące każdemu obywatelowi w państwie. Za czyny karygodne, pochodzące z chciwości zysku i t. p. może być każdy obywatel pozbawiony (wyrokiem sądowym, prawomocnym) swych praw obywatelskich.

Prawa obywateli:

Art. 96 K. P. określa równość wszystkich wobec prawa, zniesienie przywilejów, tytułów rodowych i herbów. Uznaje on również dostę-

pność urzędów publicznych dla wszystkich obywateli. Dalsze i prawa polityczne są przedstawione w rozdziale o władzy ustawodawczej państwa wyborczej.

Co o prawach osobistych, gwarantuje art. 95 K. P. pełną ochronę życia, wolności i mienia wszystkim obywatelom bez żadnej różnicy. Następne paragrafy określają te prawa szczegółowo. Część z nich postawiona jest jako zasady, nie podlegające ograniczeniom ustawowym, a wynagające jedynie używania ich zgodnego z obowiązującymi ustawami (szczególnie charakterystyczny jest pod tym względem art. 112 K. P.). Są to prawa:

a) do ochrony sądowej (art. 98 K. P.),

b) do wynagrodzenia przez państwo i ciała samorządowe szkody, wyrządzonej obywatelowi przez niezgodną z prawem lub obowiązkami

służby działalności władzy (art. 121 K. P.),

c) petycji (art. 107 K. P.),

d) wolność prasy (art. 105 K. P.)
i słowa (art. 104 K. P.),

e) wolność zachowania i pielęgnowania narodowości i religji (art. 109 i 110 K. P.),

f) wolność sumienia i wyznania (art. 112 K. P.),

g) wolność nauki i nauczania (art. 117 K. P.).

Inne prawa są zapewnione zasadniczo, z zastrzeżeniem jednakże możliwości ograniczeń ustawowych, przyczem Konstytucja zakreśla jednak pewne granice tym ograniczeniom. Są to prawa:

a) swobodnego dysponowania swoją osobą (wybór miejsca pobytu i zajęcia) i majątkiem (art. 101 K. P.),

b) wolności osobistej (art. 97 K. P.),

c) netykalności mieszkań (art. 100 K. P.),

d) tajemnicy listowej (art. 106 K. P.),

e) koalicji, zebrań i stowarzyszeń (art. 108 K. P.).

W wyjątkowych wypadkach mogą cztery ostatnio wymienione prawa, równie jak i prawo wolności prasowej, być zawieszone ze względów bezpieczeństwa publicznego. Jest to stan wyjątkowy, względnie wojenny. Szczegółowe o tem przepisy zawiera art. 124 K. P.

Obowiązki obywateli:

a) wierność dla państwa (art. 80 K. P.),

b) przestrzeganie Konstytucji, ustaw i obowiązujących rozporządzeń (art. 90 K. P.),

c) poszanowanie prawowitej władzy (art. 93 K. P.).

d) wychowanie dzieci i początkowe ich wykształcenie (art. 94 K. P.),

e) obowiązek ponoszenia ustawowych ciężarów publ. (art. 92 K. P.),

f) obowiązek służby wojskowej i świadczeń na cele wojskowe (art. 91 K. P.),

g) pełnienie obowiązków publicznych, do których powoła obywateli naród lub właściwa władza (art. 93 K. P.).

Obstrukcja

(z łac.) = zahamowanie. Wyraz używany na określenie opozycyjnego stanowiska mniejszości parlamentarnych (sejmowych, sejmikowych, rad gminnych i miast), które nie uznając woli większości, usiłują unicestwić uchwałę stawianiem licznych wniosków, poprawek, żądaniem imiennego głosowania dla kontroli oddanych głosów, wreszcie hałasem, wrzaskami itp.

Oktrojować

(z franc.) = narzucić komuś coś.

Opcja

(z łac.) = prawo wyboru (*jus optio-nis*) przysługujące wedle prawa międzynarodowego obywatelom za-anektowanego kraju, co do ich przyszłej państwowej przynależności. Osobom urodzonym w danym kraju (*originaires*), lub tam zamieszkałym (*domiciliers*) przysługuje zasadniczo prawo przyjęcia nowego obywatelstwa, o ile w ściśle określonym czasie nie optowali na rzecz tego państwa, które przedtem niało władzę zwierzchniczą nad zamieszkałymi przez optantów ziemiami. Z opcją łączy się konieczność przesiedlenia się na ziemię podległą dawnemu państwu zwierzchniczemu. Do chwili opcji jest ona jednostką obywatelem *ipso jure (facto)* danego państwa na którego terytorjum mieszka i dopiero po opcji wraca do dawnego obywatelstwa. N. p. Niemcy w b.

zaborze niemieckim zostali obywatelami polskimi z chwilą objęcia przez Polskę poznańskiej dzielnicy i Pomorza wzgl. Śląska, a dopiero po opcji wrócili do obywatelstwa niemieckiego. Pojęcia opcji nie należy identyfikować z pojęciem repatrjacji. (Patrz Repatrjacja).

Opcja w interesach giełdowych oznacza zastrzeżone prawo nabycia, lub pozbycia tytułem odpłatnym większej ilości papierów wartościowych niż zasadniczo omówiono, jednak po tej samej cenie, ale za opłatą pewnej premji. Przy emitowaniu obligacji państwowych oznacza opcja przejęcie przez jakieś konsorcjum części danej pożyczki państwowej za zapewnieniem prawa pierwszeństwa w nabyciu reszty na tych samych lub innych warunkach. Także opcja na kupno rzeczy, zwykle nieruchomości lub praw,

Oportunizm

(z łac.) = naginanie się do chwilowych prądów (chorągiewka na dachu — kurek na kościele).

Opozycja

(z łac.) = opór. Stronnictwa zwalczające rząd należą do opozycji.

Optymizm

(z łac.) = jako przeciwstawienie do pesymizmu (pessimus = najgorszy) = uznanie i upatrywanie w każdej rzeczy i w każdych stosunkach najlepszych stron. Optymizm, byle nie bezkrytyczny jest jedną z najważniejszych podpór społecznych i państwowych. Pesymizm osłabia energję i chęć do jakiegokolwiek działania.

Osoba prawnicza

Państwa wychodzą z założenia, że prawa prywatne mogą przysługiwać tylko jakiejś osobie fizycznej, a osobom prawnym, czyli związkom osób fizycznych, powstałym

dla jakichkolwiek bądź celów, tylko o tyle, o ile związki te zostaną przez Państwo uznane. Osobami prawnymi są prócz wspomnianych związków, Gminy, Uniwersytety, rozmaite korporacje, fundacje, związki kościelne i t. p.

Osoby prawne są podmiotami prawa.

Ordery polskie :

A. W o j s k o w e

Virtuti militari (ust. z 1. VIII. 1919 r.) dla oficerów i szeregowych:

- I. klasa Wielki Krzyż
- II. „ Krzyż Komandorski
- III. „ „ Kawalerski
- IV. „ „ złoty
- V. „ „ srebrny

Krzyż walecznych

(rozp. Rady Obrony Państwa z 2. VIII. 1920). Krzyżem walecznych może być ozdobionym czterokrotnie każdy oficer i szeregowy.

Każde odznaczenie oznacza się jednym okuciem wstążki.

B. Cywilne

Order Białego Orła

(ust. z 4 II. 1921). odznaki: a) Wstęga orderowa, b) Łańcuch orderowy złoty.

Order Odrodzenia Polski

(Polonia restituta) (ust. z 4. II. 1921 i 22. IV. 1922):

a) Krzyż orderowy, b) Gwiazda orderowa, c) Wstęga orderowa. Order ten dzieli się na V klas.

Krzyż zasługi

(ust. 23. VI. 1921 r.).

O ustanowieniu Krzyża zasługi:
3 stopnie — Krzyż złoty

„ srebrny

„ brązowy.

Organ

(z greck.) = narzędzie. Organami państwa są urzędy i urzędnicy. Organami stronnictw politycznych są ich dzienniki. O głosie mowcy,

mówi się jako o jego organie (narzędzie mowy).

Organizacja

(z łac.) = celowe urządzenie jakiejś rzeczy, szczególnie związków, stowarzyszeń i t. p., w zamiarze zespolenia wspólnych sił w jakimś określonym kierunku.

Ordynacja wyborcza

(z łac.) = przepisy o sposobie wybierania przedstawicieli społeczeństwa (n. p. posłów, senatorów).

Paradoks

(z greck.) = zdania uderzające swą treścią, niezwykle, pozornie bezsensowe. Pojęcie paradoksu pochodzi z czasów greckiej filozofji stoików, którzy wygłaszali zdania niezrozumiałe dla niewtajemniczonych. Filozof francuski J. J. Rousseau określił paradoks, jako prawdę wypowiedzianą o sto lat wcześniej. Wogóle można nazwać paradoksami sądy i zdania orygi-

nalne, niezgodne z ogólnemi panującemi zapatrywaniem.

Parlament

(z ang.) = ciało ustawodawcze wychodzące z wyborów. W Polsce istnieje Sejm i Senat.

Parlamentarny

= wyraz na określenie takiego zachowania się przedstawicieli narodu, jakim ono być powinno. Nieparlamentarne zachowanie się, nieparlamentarny wyraz = taki, za który należy się nagana.

Parlamentaryzm

= system rządów oparty na porozumieniu z większością. Rząd parlamentarny ma swych ministrów z łona większości. O ile się utworzy nowa większość, ustępują dotychczasowi ministrowie.

Partje polityczne

czyli stronnictwa = związki obywateli państwa kierowane jednolitą myślą polityczną, tak co do

dróg, jak i do celu. Wszędzie gdzie ludność interesuje się sprawami publicznymi powstają partje polityczne, które się wzajemnie zwalczają. Mimo wszelkich różnic w poglądach, winny jednak wszystkie partje mieć na względzie dobro państwa. Głównie działają jednak wszystkie partje przy wyborach do ciał parlamentarnych; im większy udział zwolenników danej partji przy wyborach, tem liczniejsza liczba jej przedstawicieli (posłów). Każdy rząd uznaje stanowisko każdej partji, także i opozycyjnej, nie uznaje jednak partji zwróconych przeciw samemu państwu.

Partykularyzm

(z łac.) = zapatrywanie polityczne, nie uznające całości interesów państwa i zmierzające do uzyskania jaknajwięcej praw dla poszczególnych części.

Parytet

(z łac.) = wyrównanie. Komisje parytatywne po ostatniej wielkiej wojnie światowej w celu wyrównania różnic między państwami.

Personalny stan

patrz etat.

Petycja

(z łac.) = pisemna prośba do władz, reprezentacji parlamentarnych i t. p.

Pessimizm

(z łac.) patrz optymizm.

Plenum

(z łac.) = pełne zebranie jakiejś reprezentacji w przeciwstawieniu do posiedzeń sekcji, frakcji, komisji i t. p.

Podatki

= opłaty pobierane przymusowo przez państwa, gminy, powiaty itp. na pokrycie wydatków państwowych, gminnych i t. p., od obywateli własnych i obcych, bytują-

cych na ziemiach opodatkowanych. Potrzeby swe pokrywa państwo przede wszystkim z dochodów własnych (domeny państw., budynki i t. d.), gdy jednak dochody te są w stosunku do wydatków zanikłe, muszą być uzupełnione podatkami.

Podatki dzielą się zasadniczo na:
 bezpośrednie (opłacający przerzuca podatek na innych),
 pośrednie (nie ma przerzutu).

Systemy podatkowe można różnić wedle grup na podatki:

Produkcyjne i zarobkowe nakładane na źródła dochodów rzeczowych. Istnieją podatki: gruntowe, domowe, zarobkowe (od przemysłu), zarobkowe (od poborów służb.), rentowe (od wypożyczanych kapitałów).

Osobisto-dochodowe nakładane na cały dochód podatnika, który oceniają Komisje sza-

cunkowe, na podstawie deklaracji (fasji) złożonej przez podatnika i na podstawie znajomości stosunków.

Spożywcze czyli konsumpcyjne

(p. konsumpcja podatków) tj. opłaty za zużycie względnie spożycie. Tu należą także opłaty od przedmiotów zbytkownych, od przedstawień, koncertów, dalej od mięsa, soli, tytoniu i t. p. (p. monopol).

Należnościowe
pobierane z okazji jakiejś czynności urzędowej, lub zdarzenia życiowego, stemple, podatek spadkowy (p. stempel, taksa).

Zastępcze
będące niejako wyrównaniem za to, że dany obywatel nie wypełnia innych obowiązków wobec państwa np. taksy wojskowe mężczyzn niezdolnych do służby wojskowej.

Zasady polityki podatkowej (idealu podatkowego nie ma).

Podatki powinny być:

Sprawiedliwe i równomierne to znaczy:

1) obciążające wszystkich obywateli bez wyjątku i 2) obciążające ich w stosunku sprawiedliwym do ich dochodów, zaczem musi być ustalona suma dochodów zupełnie wolna od podatku, natomiast w miarę wzrostu dochodów winna mieć zastosowanie progressja (patrz progressja).

Zgodne z celem opodatkowania to znaczy, że ogólna suma dochodów państwowych z tyt. podatków państwowych, powinna wystarczyć na pokrycie budżetowego deficytu w dochodach państwa i elastyczne, czyli dające się zastosować do różnic w dochodach i wydatkach bez naruszenia stosunków społecznych.

Zgodne z gospodarczymi celami państwa to znaczy:

1) obciążające dochody, a nienaruszające majątków, co może mieć miejsce tylko w wypadkach wyjątkowych (n. p. podatek majątków na pokrycie nadzwyczajnych wydatków wojennych); 2) uwzględniające rozwój gospodarczy, czyli nie tamujące produkcji i handlu.

Technicznie doskonałe to znaczy:

1) możliwie proste, nie wymagające zbyt zawiłego sposobu pobierania ich i zbyt zawiłej ustawy skarbowej, a z drugiej strony tak ustalone, by każdy obowiązany do płacenia mógł być łatwo wyszukany i pociągnięty do obowiązku,

2) proste, jasne i ściśle oznaczone,

3) możliwe wygodne dla obywateli (urzędy nie zbyt odległe od miejsca zamieszkania podatnika i tak rozłożone, by można było

załatwić równocześnie i inne sprawy urzędowe),

4) ustalające terminy płatności tak, by podatnik był w danej chwili finansowo zdolny do płacenia (np. rolnik po żniwach),

5) uwzględniające położenie ekonomiczne (kredyty skarbowe niskoprocentowe). Przy opłatach od przetworów surowca, dopuszczające uiszczenie ratami. Odpisanie podatku n. p. w razie klęsk elementarnych,

6) możliwie wykluczające fałszywe fasje, przemytnictwo, zatajenie dochodów i t. d.

Poselstwo zagraniczne

(Legation) = przedstawicielstwo własnego rządu, umocowane u rządu państwa obcego. Wedle zwyczajów międzynarodowych wysyła się posłów, jako stałych przedstawicieli do państw obcych i akredytuje, czyli umocowuje w rządach

monarchicznych u monarchy, w republikańskich u rządu. Poseł zagraniczny jest przedstawicielem swego rządu i występuje w jego imieniu, jest akredytowany osobiście (patrz *agrement*, *demande d'agreation*) i ma prawa eksterytorjalności (patrz eksterytorjalność).

W skład poselstwa wchodzi:

Posel,

Radca legacyjny,

jako jego automatyczny zastępca,

Sekretarze,

Dragoman,

czyli tłumacz. Dragomanem może być i obcy poddany, wreszcie t. zw.

Attache,

czyli umocowani funkcjonariusze dyplomatyczni, a to wojskowy, dla spraw marynarki i najważniejszy handlowy.

Prócz tych osób stanowiących ciało dyplomatyczne jest jeszcze

personel kancelaryjny, nie wciągnięty na listę, co do którego prawo eksterytorjalności musi być osobno zapewnione.

Posel

= członek ciała ustawodawczego, wybrany przez obywateli do Sejmu na lat 5, w głosowaniu powszechnem tajnem, bezpośredniem, równem i stosunkowem (art. 11 K. P.).

Posłem może zostać obywatel Polski mężczyzna lub kobieta, nie wyłączając wojskowych w służbie czynnej (art. 13 K. P.) niezależnie od miejsca zamieszkania, mający co najmniej skończone 25 lat życia.

Prawa posłów i senatorów :

- a) nietykalność (art. 21 K. P.),
- b) niezależność od instrukcji wyborców (art. 20 K. P.),
- c) prawo do diet i bezpłatnego korzystania z państwowych środków komunikacyjnych (art. 24 K. P.),

d) urlopy dla urzędników państwowych, wybranych posłami,

e) prawo wnoszenia interpelacji w Sejmie.

Obowiązki posłów :

a) ślubowanie składane w ręce Marszałka Sejmu (art. 20 K. P.),

b) obowiązek osobistego wykonywania mandatu (art. 27 K. P.),

c) niepołączalność mandatu z korzyściami otrzymywanymi od Rządu i zakaz przyjmowania odznaczeń (art. 22 K. P.).

Poseł traci mandat :

a) w razie powołania do płatnej służby państwowej (art. 17 K. P.),

b) w razie ukarania za pewne przestępstwa (art. 14 K. P.).

Konstytucja Polska nie ustala liczby posłów, którą oznacza ordynacja wyborcza. Polska ma obecnie 444 posłów i 111 senatorów.

Potemkinowskie wsie

= Potemkin, ulubieniec carowej

Katarzyny II. skłonił ją do wyjazdu na Krym, którego był wielkorządcą, aby ją przekonać o zamożności i rozwoju tego kraju, a że tam tej zamożności nie było, kazał wymalować na ścianach z desek obrazy domów i kwitnących osad i porozstawiać te dekoracje wzdłuż dróg, któremi Katarzyna miała jechać. Oszustwo Potemkina udało się znakomicie — carowa została przekonana o znakomitej (pozornie) gospodarce Potemkina. Od tego czasu używa się tego określenia na oznaczenie wielkich oszustw politycznych.

Podatki progresywne

(z łac.) = podatki procentowe wyższe, w miarę wzrostu dochodów obywatela mającego płacić podatki, np. 10.000 Zł dochodu płaci obywatel 100 Zł, od 20.000 Zł 250 Zł, od 100.000 Zł 1500 Zł itd.,

aż do pewnego maksimum procentu ustalonego ustawą.

Preliminarja

(z franc.) = układy wstępne (p. punktacje), także wogóle umowy przedwstępne. Traktat pokojowy, który ma być w szczególności dopiero ustalony, przez drugi następny traktat definitywny.

Premje wywozowe

= zwrot (przez Państwo) podatku opłaconego przez producenta (fabrykanta, np. od towaru wytworzonego w kraju), a wywożonego za granice państwa. Wypłacanie premji wywozowej ma za cel umożliwienie krajowym producentom konkurencji z producentami zagranicznymi.

Prestiż

(z franc. prestige która pochodzi od łac. praestigia) = urok, nimb otaczający jakąś władzę lub osobę.

Polityka

(z greck.) = pierwotnie „Nauka o państwie“ czyli nauka państwowości. Ścisłejsze pojęcie wyrazu „polityka“ łączy się z pojęciem „prawo państwowe“. Obie te umiejętności zajmują się państwem. Prawo państwowe obejmuje podstawy prawno historyczne i istniejące formy prawne — polityka zaś dotyczy działalności, czynnego udziału w życiu. Polityka jako wiedza, jest nauką o życiu państwem.

Stosowanie zasad odnoszących się do stosunków państwowych dzieli pojęcie „polityki“ na:

- 1) politykę praktyczną,
- 2) politykę teoretyczną (naukę o państwie).

Zaczem mamy i podział ludzi zajmujących się polityką na:

- 1) polityków praktycznych, biorących czynny udział w życiu

politycznem, których, o ile zajmują wyższe, wpływowsze stanowisko zwiemy mężami stanu,

2) teoretyków polityki.

Oba te rodzaje są w ścisłym związku, ani bowiem teoretyk nie może przechodzić do porządku dziennego nad życiem codziennem, o ile ma wogóle mieć znaczenie dla państwa, ani też nie wolno praktykowi obchodzić się bez wiadomości teoretycznych.

Pozatem dzielimy politykę na:

- 1) rzeczową, czyli realną,
- 2) idealną.

ad 1) politykę rzeczową opiera się na rzeczywistych objawach życia,

ad 2) polityka idealna, na po-
tędze idei.

Tak jedna jak i druga sama dla siebie nie prowadzi do celu. Polityka rzeczowa bowiem, bez uwzględnienia idei, staje się małostkową

i dąży tylko do urzeczywistnienia potrzeb materialnych (polityka interesów), zaś idealna polityka nie licząca się z życiem, staje się fantazją, rządzi się uczuciem i musi być szkodliwą dla państwa.

Dalej można podzielić politykę z innego punktu widzenia na :

- 1) w e w n ę t r z n ą
(stosunki wewnętrzne państwa),
- 2) z e w n ę t r z n ą,
zagraniczną, (stosunek własnego państwa do innych państw i do całokształtu wszystkich państw na świecie).

Ze względu na przedmioty, któremi się i polityka wewnętrzna zajmuje, dzielimy ją na :

- 1) K o n s t y t u c y j n ą, dotyczącą zasadniczych praw, któremi się państwo ma rządzić (ustawy zasadnicze),
- 2) politykę przygotowującą nor-

my, ustalające stosunki prywatne obywateli,

3) politykę administracyjną obejmującą:

a) politykę finansową i podatkową,

b) politykę gospodarczą (ekonomia polityczna),

c) politykę rolną (agrarną),

d) politykę społeczną (socjalną),

e) polit. wyznaniową (kościelną).

Zagraniczna polityka, obejmuje stosunki wzajemne państw, tak w czasie pokoju, jak i wojny a to:

a) stosunki handlowe i cłowe,

b) „ dyplomatyczne,

c) „ wojskowe (stan siły zbrojnej),

wreszcie o ile państwo ma kolonie zamorskie:

d) stosunki kolonjalne.

Polityka, jako wiedza zajmuje się:

- a) określeniem (zdefiniowaniem) znaczenia słowa „polityka“,
 - b) działaniem przyrody na życie polityczne, a więc wielkością, ukształtowaniem i siłą (produkcyjną) na ziemiach państwa,
 - c) stanem kultury i cywilizacji ludzkości (różnice w rozmaitych dzielnicach kraju),
 - d) zamożnością ludności,
 - e) charakterem ludności,
- przyczem ad) b – e gra najważniejszą rolę statystyka.

Celem wiedzy politycznej (teoretycznej) jest dalej nauka o celu istnienia państwa i badanie wpływu natury ludzkiej na politykę stronnictw (partji politycznych) skutkiem czego musi się polityk zaznajomić także z właściwościami ludzkiej natury.

Prezydent

(z łac.) = człowiek będący kierownikiem (szefem) jakiegoś zgro-

madzenia, ciała politycznego, republiki, trybunału i t. p.

W polsce jest Prezydent Rzplitej, obierany przez Zgromadzenie Narodowe (Sejm i Senat) na lat 7, bezwzględną większością głosów. Prezydent nie może piastować żadnego innego urzędu, ani należeć do ciał ustawodawczych (art. 33 K. P.). Prezydent jest tym, który w państwie sprawuje władzę wykonawczą; nie będąc jednak odpowiedzialny przed Sejmem, nie pełni władzy osobiście, lecz przez odpowiedzialnych przed Sejmem ministrów i podległych mu urzędników.

W zakresie ustawodawstwa udział Prezydenta ogranicza się tylko do zwoływania, otwierania, odraczania i zamykania obu Izb i do prawa rozwiązania Sejmu za zgodą Senatu (art. 26 K. P.), prawa veto nie posiada, może tylko pośrednio

oddziaływać na ustawodawstwo. Prezydent zarządza ogłoszenie ustaw, które podpisuje wraz z odnośnymi ministrami. Prawo wydawania rozporządzeń wykonawczych do ustaw, z powołaniem się na nie, ma na równi z innymi organami władzy ustawodawczej (art. 3 i 44 K. P.).

Akty rządowe Prezydenta są nieważne, jeśli nie są kontrasygnowane przez odpowiedzialnych ministrów: Prezesa Rady Ministrów (zawsze) i właściwego dla danej sprawy ministra.

Jako naczelnik Rządu, Prezydent Rzpltej mianuje i odwołuje Prezesa Rady Ministrów, wedle swego uznania; mianuje następnie ministrów na podstawie wniosków Prezesa Rady Ministrów i obsadza urzędy na wniosek Rady Ministrów. Jest dalej najwyższym zwierzchnikiem sił zbrojnych Rzeczypospolitej, ale

w razie wojny nie może być Naczelnym Wodzem; natomiast mianuje Naczelnego Wodza na wniosek Rady Ministrów. Zezwolenie jego jest nieodzowne do wprowadzenia stanu wyjątkowego (art. 124 K. P.).

Najobszerniejsze są prawa Prezydenta w dziale polityki zagran., gdzie reprezentuje państwo i wysyła przedstawicieli dyplomatycznych, wreszcie zawiera umowy z innemi państwami.

Zasadniczo są umowy zawarte przez Prezydenta ważne i bez zgody Sejmu, który ma być tylko o nich powiadomiony. Zgody Sejmu wymagają tylko umowy obciążające państwo i obywateli (art. 49 ust. 2 K. P.). Do wypowiedzenia wojny musi być uzyskana zgoda Sejmu.

Przed objęciem urzędu składa Prezydent przysięgę w Zgromadze-

niu Narodowem. Prezydent nie jest odpowiedzialny, ani pod względem cywilnym, ani parlamentarnym — jest natomiast odpowiedzialny konstytucyjnie za zdradę kraju, pogwałcenie Konstytucji, lub przestępstwa karne, w których to wypadkach jest dla niego sądem Trybunał Stanu (p. Trybunał Stanu).

Zastępstwo Prezydenta przysługuje Marszałkowi Sejmu (art. 40 K. P.) który zarządza (gdyniema Prezydenta) nowe wybory, jeżeli w danej chwili kadencja Sejmowa była zakończona (art. 41 K. P.). Jeżeli Prezydent nie sprawuje urzędu przez 3 miesiące, Marszałek zwołuje Sejm celem zadecydowania, czy urząd Prezydenta należy uważać za opróżniony (art. 42 K. P.).

Próbnij balon

(balon d'esaye) = w polityce oznacza ogłoszenie jakiejś wieści zwykle zapomocą dzienników t. zw.

inspirowanych, by wybadać zapatrywanie ludności na daną sprawę.

Prohibicyjne cła

(z łac.) = cła ochronne mające na celu odstręczenie wysokimi opłatami zagranicznych wytwórców od importu, aby chronić przemysł. Cła prohibicyjne muszą być, o ile ma nastąpić skutek, tak wysokie, by uniemożliwiły konkurencję z wytworami krajowemi (patrz manchesteryzm).

Proletariat

(z łac.) = pierwotnie najniższa warstwa ludności dawnego państwa rzymskiego. Obecnie oznacza proletariusz człowieka, który pracując zarabia tylko tyle, by mógł żyć. Proletariat jest pojęciem przeciwnem burżuazji (patrz burżuazja).

Propaganda

(z łac.) = działalność zmierzająca

do uzyskania zwolenników jakiejś idei, poglądów.

Protest

(z łac.) = uroczyste, formalne zaprzeczenie. Stronnictwa zmajoryzowane (p. majoryzować) zakładają protest, jako środek taktyczny na przyszłość ze względu na możliwe zmiany polityczne, lub ze względu na swe stanowisko wobec wyborców.

Protokół

(z greck.) = właściwa pierwsza karta jakiegoś aktu, dokumentu, a że na tej pierwszej stronie zwykle umieszczano opisanie stanu faktycznego (istotnego), więc z czasem przyjęto nazwę protokół na określenie opisu stanu faktycznego, przebiegu obrad i t. p.

Prowokacyjny agent

= tajny funkcjonariusz mający za zadanie wślizgnąć się w zaufanie osób politycznie podejrzanych, aby

je skłonić do czynnego wystąpienia i umożliwić władzy represje. Rosyjska ochrana polegała w znakomitej części na prowokacji, wynikiem jej zaś było powstanie kontr-policji konspiratorskiej, która miała swych funkcjonariuszy w ochronie — wykazały to rewelacje Burcewa.

Przywołanie do porządku

= forma parlamentarna przyjęta w regulaminach ciał prawodawczych. Przewodniczący (w Polsce Marszałek Sejmu lub zastępca) zwraca uwagę mowcy wykraczającego przeciw regulaminowi obrad. Dalszym stopniem jest nagana, jeszcze dalszym, wykluczenie z jednego lub więcej posiedzeń.

Punktacja

(z łac.) = projekt układów (państwowych) zwykle przy państwowych układach celnych.

Quorum

(z łac.) = liczba reprezentantów (np. posłów) konieczna do powzięcia prawomocnej uchwały. Wyraz został przyjęty w ostatnich czasach w Polsce z Francji.

Rada regencyjna

pierwsza polska najwyższa administr. władza. Rada regencyjna była bardzo skrępowana zakresem działania niemieckiego generała gubernatora w Warszawie i austr.-węg. wojskowego gen. gubernatora w Lublinie. Dekret Rady regencyjnej z dnia 3 stycznia 1918 r. o tymczasowej organizacji Władz Naczelnych w Królestwie Polskiem mówi o Radzie regencyjnej jako o władzy zwierzchniej. Rada regencyjna sprawowała rządy przez Prezydenta Ministrów, Radę Ministrów i poszczególnych Ministrów.

Orędziem z dnia 14 listopada 1918 r. przekazała Rada regencyjna

władzę zwierzchnią brygadjerowi Józefowi Piłsudskiemu, który jako (wówczas) tymczasowy Naczelnik Państwa wydawał dekrety.

Podstawą do organizacji Państwa był dekret Rady regencyjnej „o tymczasowej organizacji Władz naczelnych w Królestwie Polskiem ;

po nim najważniejszy był :

a) Dekret tymczasowego Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego o najwyższej Władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej z dnia 22 listopada 1918 r. L. 4. Dz. p. w szczególności art. 2 i 4, a w dalszej konsekwencji 6 i 7 ;

b) uchwała Sejmu z dnia 20 listopada 1919 r. L. 226 Dz. p. o powierzeniu Józefowi Piłsudskiemu dalszego sprawowania urzędu Naczelnika Państwa.

Radikalny

(nowo łac.) wyraz pochodzi od radix = korzeń i oznacza pogląd

zdecydowany do ostateczności, najskrajniejszy.

Ratyfikacja

(z łac.) = uznanie przez przedstawicielstwo państwa umów i traktatów z innemi państwami. Art. 49 K. P. stanowi, że umowy zawiera Prezydent Rzeczypospolitej i przedstawia je Sejmowi. Przymierza, umowy celne i handlowe, przepisy prawne obowiązujące obywateli i zmiany granic państwa — wymagają zgody Sejmu.

Referendum

(z łac.) = w znaczeniu politycznem prawo obywateli do bezpośredniego wypowiedzenia się w ważnych sprawach państwowych; w znaczeniu dyplomatycznym = odniesienie się telegraficzne agenta dyplomatycznego do swego rządu z prośbą o nowe instrukcje.

Rekwizycja

(z łac.) = prawo odpłatnego zabra-

nia na rzecz państwa jakiejś rzeczy. Podczas wojny zasadniczo zezwala na rekwizycję tylko Intendantura. Pojedyncze oddziały mogą rekwirować prawnie tylko przez i w obecności oficera. Bezprawna rekwizycja jest rabunkiem.

W urzędowaniu cywilnem nazywa się rekwizycją pisemne wezwanie jednej władzy lub sądu przez drugą o wykonanie pewnej czynności urzędowej w miejscu.

Repatriacja

(z łac.) = powrót obywatela do jego państwa. Przyjęcie danego obywatela, jako obywatela tego państwa, którego obywatelstwo przedtem posiadał. Układy repatriacyjne między państwami ustalają, że osoby, które utraciły prawo obywatelstwa przez wyemigrowanie zagranicę lub zamążpójście, odzyskują na nowo dawną przy-

należność państwową, a w dalszym ciągu i przynależność do gminy.

Zasady repatriacji prawa międzynarodowego nie przewidywały odrodzenia Polski. Traktat Polski z Rosją w Rydze w roku 1921 interpretuje repatriacja, jako prawo przysługujące nie tylko osobom, które wyemigrowały, względnie wyszły za mąż, lecz także ich potomkom i emigrantom przymusowym (ze-słańcom politycznym), którzy się zdeklarują Polakami.

Reputacja

(z łac.) = opinia (dobra lub zła) o kimś lub o czymś.

Reprezentacja

(z łac.) = przedstawicielstwo. Prezydent Rzeczypospolitej (art. 48 K. P.) reprezentuje Państwo na zewnątrz. Reprezentant = przedstawiciel czegoś, wogóle. Reprezentacja parlamentarna = parlament, sejm.

Retorsja

(z franc. wzgl. łac.) = zastosowanie do przeciwnika jego własnych argumentów. W stosunkach międzynarodowych zastosowanie takich samych środków przeciw n. p. Niemcom w Polsce, jakie stosuje państwo niemieckie przeciw Polakom.

Rewanż

(z franc.) = odwet.

Rewelacja

(z łac.) = wyjawienie (jakiejś sprawy nieznanej) oświadczenie. Wyrazu rewelacja używa się, jeżeli jakaś osoba znacząca, wyjawia jakąś sprawę, w skutkach bardzo poważną, mogącą wywrzeć wpływ polityczny, wpływ w świecie wiedzy i t. p.

Rewizja

(z łac.) = ponowne zbadanie czegoś.

W sądownictwie

= jest rewizja środkiem prawnym,

wywołującym ponowne badanie sprawy przez wyższą instancję.

W rachunkowości

= badanie rachunków. Konstytucja polska w art. 9 postanawia, że dla kontroli całej administracji państwowej jest powołana Najwyższa Izba Kontroli.

W polityce

= przegląd i ponowne badanie ustaw, układów międzypaństwowych i t. p.

Konstytucja polska ustala w art. 126 możliwość rewizji Konstytucji przez drugi Sejm, na skutek uchwały powziętej $\frac{3}{5}$ głosów, przy obecności co najmniej ustawowej liczby posłów. Co lat 25 od uchwalenia obecnej konstytucji z roku 1921, ma być konstytucja poddana rewizji zwyczajną większością głosów Sejmu i Senatu, złączonych w Zgromadzenie Narodowe.

Zasada obowiązkowej rewizji konstytucji jest bardzo postępową, a konstytucja polska przoduje w tym kierunku innym narodom, z których żaden nie ustanawia obowiązkowej rewizji, tak jak polska.

Rewolucja

(z łac.) = przewrót społeczny, gospodarczy, państwowy, jako przeciwstawienie do ewolucji, czyli rozwoju i reformy, lub naprawy stosunków w drodze ustawodawczej.

Rojalizm

(z franc.) = dążenie do zaprowadzenia rządów królewskich.

Rezolucja

(z łac.) = uchwała, postanowienie ciała ustawodawczego, nie będące ustawą, a wyrażające pewną opinię Sejmu. W życiu politycznem wyjawienie zdania z nadzieją wpłynięcia w ten sposób na rząd. W zwykłym znaczeniu używa się

tego wyrazu na określenie zdecydowania.

Rezydencja

(z łac.) = stałe miejsce zamieszkania głowy Państwa, biskupa itd. Sobór trydencki nałożył na papieża obowiązek wypełniania obowiązków osobiście i do stałej siedziby urzędowej w Rzymie.

Rzesza niemiecka

= Związek Rzeszy Niemieckiej, który powstał pod kierunkiem Prus 18 sierpnia 1866 roku.

Samorząd

oznacza taki ustrój gminy, powiatu, czy wogóle jednostki administracyjnej, w którym czynniki obywatelskie powołane zaufaniem ludności (wybory) wykonują mandat państwowy, sprawując administrację w zakresie związku lokalnego, bez odnoszenia się do wyższych organów, jednak w granicach ustaw obowiązujących, a po

za tem roztaczają w granicach własnych środków opiekę nad dobrem obywateli. Jest to, innemi słowami, wykonywanie przez obywateli, zadań publicznych wogóle, a w gminie, spełnianie przez obywateli miejscowych lokalnej administracji i zadań publicznych za pomocą własnych czynników i własnych środków materialnych, obywatele bowiem, czynni w samorządzie, zapoznają się z konieczności z potrzebami ogólnemi tak w gminie, jak i co ważniejsza — w stosunkach z innemi gminami i w stosunku do wyższych władz samorządowych powiatowych, z potrzebami tych innych gmin, z potrzebami powiatu itd. Samorząd wyrabia poczucie wspólności państwowej. Rosja była krajem, który samorządu nie znał (prócz słabych ziemstw) i tu właśnie ten brak wyrobienia politycznego był jedną

z ważniejszych przyczyn rozkładu państwa.

Secesja

(z łac.) = oddzielenie, wystąpienie. Secesjoniści = występujący z jakiegoś związku. W historii państwa rzymskiego znana jest *secessio in montem sacrum*. Lud rzymski pracujący, wyzyskiwany przez warstwy zamożne opuścił gromadnie miasto Rzym i udał się na górę zwaną świętą. Rzymianie pozbawieni sił roboczych musieli wejść z ludem w układy i poczynić ustępstwa. Secesja jest prawzorem dzisiejszych strejków.

Sejm

= Organ Narodu w zakresie ustawodawstwa, złożony z posłów wybranych przez naród wedle ustawy wyborczej w Polsce w głosowaniu powszechnem, tajnem, bezpośredniem, równem i stosunkowem

art. 2 — 38 K. P. (Patrz Poseł, Konstytucja).

Sejm polski składa się z 444 posłów, Senat z 111 senatorów.

Sejm w Polsce jest właściwą władzą ustawodawczą, bez jego wiedzy żadna ustawa nie może dojść do skutku (art. 3 K. P.) Uchwała Sejmu nie stanowi jednak jeszcze ustawy, lecz tylko projekt ustawy, który musi być przekazany Senatowi do rozpatrzenia i staje się ustawą dopiero gdy: a) Senat przed upływem 30 dni od doręczenia mu projektu nań się zgodzi; b) gdy w ciągu dni 30-tu nie podniesie żadnych zarzutów; c) jeżeli Senat postanowi projekt zmienić, lub odrzucić, a Sejm poweźmie decyzję ostateczną (Senat winien to zapowiedzieć Sejmowi do dni 30-tu, a w ciągu dalszych 30 dni przedłożyć mu projekt zmian).

Uchwały ogłasza Prezydent Rzeczypospolitej; terminu, w którym winien to uczynić, ustawa nie przewiduje, tak samo jak nie określa terminu, w jakim uchwalony przez Sejm projekt ustawy ma być przedłożony Senatowi do rozpatrzenia.

Kadencja Senatu zaczyna się i kończy równocześnie z sejmową.

Upłynięcie kadencji może być przyspieszone mocą:

a) uchwały Sejmu, postanawiającej rozwiązanie (większością $\frac{2}{3}$ głosów przy obecności połowy ustawowej liczby posłów) lub

b) decyzji Prezydenta Rzpltej za zgodą Senatu ($\frac{3}{5}$ ogólnej liczby jego członków). Senat sam nie może postanowić, ani rozwiązania Sejmu (o ile nie żąda tego Prezyd. Rzpltej), ani rozwiązania własnego; rozwiązuje się on automatycznie wraz ze Sejmem, który w ten spo-

sób ma pośrednio prawo decydowania także o losach Senatu.

Zakres działania Sejmu i Senatu. Przepisując z jednej strony, że bez zgody Sejmu żadna ustawa dojść do skutku nie może i że w drodze ustawodawczej muszą być określone wszelkie prawa publiczne i prywatne, oraz sposób ich wykonania konstytucja (art. 3), podkreśla z drugiej strony szczególnie, że pewne sprawy muszą być regulowane jedynie w drodze ustawodawczej — i tak: coroczne uchwalenie budżetu i poboru rekruta, dalej ustalanie stanu liczebnego wojska, obciążanie majątku państwowego, podatki i t. p. (art. 6 K. P.) i wreszcie szeregi spraw, w różnych miejscach konstytucji zastrzeżonych ustawodawczemu unormowaniu. Inicjatywy ustawodawczej t. j. prawa wnoszenia projektów ustaw na Sejm i Rząd, niema

ani Senat, ani Prezydent Rzeczypospolitej.

Oprócz ustawodawstwa ma Sejm zastrzeżoną coroczną kontrolę nad administracją finansową państwa (art. 7 i 9 K. P.) i kontrolę nad długami państwa, dalej prawo decydowania o utrzymaniu, lub zniesieniu stanu wyjątkowego (art. 124 K. P.), prawo interpelowania rządu i pociągania go do parlamentarnej odpowiedzialności, wreszcie pociągania do odpowiedzialności konstytucyjnej tak członków Rządu, jak i Prezydenta Rzeczypospolitej.

Funkcjonowanie. Sejm i Senat zwoływane są z reguły przez Prezydenta Rzeczypospolitej, on też je otwiera, odracza i zamyka. Oba ciała wybierają marszałka, jego zastępców, sekretarzy i komisje i w regulaminach swoich normują szczegółowo sposób obrad.

Komplet t. j. ilość obecnych potrzebna do prawomocności uchwał wynosi w obu izbach $\frac{1}{3}$ ogółu członków. Komplet kwalifikowany t. j. conajmniej połowa ustawowej liczby członków, wymagany jest w obu Izbach do zmiany konstytucji, nadto w Sejmie do powzięcia uchwały o rozwiązaniu Sejmu oraz do postanowienia w stan oskarżenia członków władzy wykonawczej; w Senacie do zgody na rozwiązanie Sejmu przez Prezydenta trzeba obecności conajmniej $\frac{3}{5}$ ustawowej liczby członków.

Uchwały zapadają zwykłą większością głosów. W pewnych wypadkach jednak wymagana jest większość znaczniejsza t. zw. kwalifikowana. I tak: w Sejmie $\frac{11}{20}$ do odrzucenia proponowanej przez Senat zmiany projektu ustawy, $\frac{3}{5}$ do postawienia w stan oskarżenia członków władzy wykonawczej, do

uchwały uznającej urząd Prezydenta za opróżniony i do usunięcia członków Najwyższej Izby Kontroli, a $\frac{2}{3}$ do uchwalenia rozwiązania. Większość $\frac{2}{3}$ jest dalej w obu Izbach potrzebna przy uchwałach dotyczących zmiany konstytucji. W Senacie potrzeba do zgody na rozwiązanie Sejmu przez Prezydenta większości $\frac{3}{5}$ ustawowej liczby członków Senatu.

Konstytucja Polska przewiduje:

Samorząd terytorjalny. Wypowiedzianą w art. 3 ogólną zasadę samorządu terytorjalnego, zakreślającą także ogólne ramy dla ustawodawczej kompetencji ciał samorządnych, precyzuje pod względem udziału samorządu we władzy wykonawczej art. 65 K P., wedle którego jednostki administracji lokalnej będą zarazem jednostkami samorządu terytorjalnego i dla prze-

prowadzenia swych zadań będą mogły łączyć się w związki, którym ustawy będą mogły nadać charakter publiczno-prawny.

Samorząd gospodarczy. Obok samorządu terytorjalnego przewiduje konstytucja samorząd gospodarczy dla poszczególnych dziedzin życia gospodarczego, wykonywany przez Izby handlowe, przemysłowe, rolnicze, rzemieślnicze, pracy najemnej itd., pod zwierzchnictwem Naczelnej Rady Gospodarczej jako władzy centralnej, której, obok udziału w kierownictwie życiem gospodarczem państwa, mają ustawy przyznać także pewien wpływ na inicjatywę ustawodawczą (art. 68 K. P.)

Nadzór państwa. Nadzór nad działalnością organów samorządu, o ile ustawy nie przekazały go sądownictwu administracyjnemu, wykonuje państwo przez wydziały sa-

morządu wyższego stopnia. Uchwały organów samorządowych z reguły nie wymagają zatwierdzenia, chyba, że ustawy wprowadzą obowiązek zatwierdzenia przez organy samorządowe wyższego stopnia, lub przez ministerja.

Sekularyzacja

(z łac.) = zagarnięcie dóbr kościelnych przez państwo, także przemiana państwa duchownego na świeckie (Prusy 1525 r.).

Senior

(z łac.) = starszy. W znaczeniu parlamentarnem, poseł należący do przewodców w stronnictwie politycznem. Konwent seniorów = zebranie przedstawicieli stronnictw (klubów) celem uzgodnienia poglądów politycznych odnośnie do jakiejś ważnej, lub do szeregu ważnych dla państwa spraw.

Sesja

(z łac.) = posiedzenie. Wyraz używany na określenie czasokresu pracy sejmowej n. p. sesja zimowa Sejmu.

Socjalny

(z łac.) = społeczny w rozumieniu politycznem. (soc. dem. — chrześc. soc.). Zagadnienie socjalne = pytanie jaki ustrój społeczny jest najlepszy?

Solidarność

(z łac.) = wzajemność, zobowiązanie. W znaczeniu prawnem jednaka odpowiedzialność dwu lub więcej osób, całym majątkiem każdego z zobowiązanych.

W znaczeniu politycznem oznacza solidarność hasło: wszyscy za jednego, jeden za wszystkich. Na solidarność polityczną nie ma egzekutywy materialnej, lecz tylko moralna w formie opinii publicznej.

Sofizmat

(z greck.) = fałszywe wnioskowanie. Wyraz pochodzi od greckich filozofów z czasów Peryklesa. Mowa sofistów przekształciła się potem w krasomówcze sztuczki, zmierzające do obalamucenia słuchacza, zapomocą dowodzenia błyskotliwego, opartego na dwuznacznikach i fałszywych założeniach. Sofiści byli nauczycielami retoryki (wymowy) obniżyli jednak z czasem swe stanowisko do roli najmitów uczących, jak dowodzić, by z czarnego zrobić białe.

Stan wyjątkowy

jest to szereg szczególnych pełnomocnictw (czasowych) zarządzonych na podstawie art. 124 K. P. przez Radę Ministrów za zezwoleniem Prezydenta Rzpltej ze względów bezpieczeństwa publ., podczas wojny, podczas rozruchów wewnętrznych, groźnych dla państwa

a to na całym terytorjum państwa, lub na ograniczonej przestrzeni. Stan wyj. obejmuje ograniczenie praw obywat., a to wolności osobistej (art. 97 K. P.), nietykalności mieszkania (art. 100 K. P.), wolności prasy (art. 105 K. P.), tajemnicy list. (art. 105 K. P.), prawa koalicji, zgromadzania się i zawiązywania stowarzyszeń.

Stempel

= opłata podatkowa w formie znaczku zwykle papierowego, kupowanego w składnicach rządowych, lub przez rząd do sprzedaży upoważnionych i nalepianego na aktach i dokumentach, jako opłata (podatek) spożywcza (konsumpcyjna) za sankcję rządową, dającą danemu aktowi pewną moc prawną. Jest to podatek państwowy bardzo wydatny i łatwy do ściągania. Pierwsze stemple powstały w Holandji w XVI. wieku, pier-

wotnie jako podatek spożywczy od wyrobu papieru, używanego, do aktów zobowiązujących prawnie, później zmieniono ten podatek w ten sposób, że drukowano odrazu papier na akta, z wydrukowanym na nim stemplem, a gdy ludność się na ten system oburzała, powrócił rząd znów do pierwszego systemu t. j. do wybierania podatku wprost u producenta papieru, co jednak wywołało oburzenie producentów. Wprowadzono więc napowrót papier stemplowy, jednakowoż z tą zmianą, że odłączono stempel, jako osobną część, od papieru, na którym były spisywane akta, a podatek (w formie stempla) był uiszczany dopiero w chwili gdy spisywano akt.

Podajemy historję stempla, by wykazać jakich dróg musi szukać państwo, dążąc do urzeczywistnienia zasad polityki podatkowej

(patrz Podatki). Rozróżniamy opłaty stemplowe:

1) stałe oznaczone na pewną kwotę za czynność urzędową;

2) klasowe, od rozmaitych czynności, wedle pewnych znamion (ważność przedmiotu, koszt) podzielone na klasy. W obrębie klas uiszcza się opłaty stemplami stałymi (jak 1)

3) stemple od rozmiaru przedmiotu opodatkowanego n. p. od 1 arkusza skargi i od następnych;

4) stemple postępowe (progressywne) od wartości pieniężnej zawieranych umów, aktów i t. p.

Strejk

(z angielskiego: strike) = usunięcie się od pracy robotników dobrowolnie w celu uzyskania lepszych warunków bytu. Przeważnie wybuchają strejki ze względów gospodarczych, jednakowoż nie wyłącznie, strejk bowiem może

mieć także cele polityczne (jawne lub ukryte), może powstać także dla poparcia dążeń innych grup robotniczych. Celem strejku może być, albo obrona przed pogorszeniem, albo zamiar zaczepny wywalczenia lepszych warunków bytu. Przeciwstawieniem strejku jest lokaut. W języku polskim strejk = zmowa. Historia strejków datuje się od XIV. wieku w Niemczech (nienapodkładzie gospodarczym) — pierwowzorem strejku możnaby nazwać starorzyską secessio in montem sacrum (patrz secesja).

Starokatolicy

= katolicy nie uznający dogmatu o nieomyślności papieża. Dogmat ten został ogłoszony 18 lipca 1870 r.

Stronnictwo

= w znaczeniu politycznem, związek ludzi o jednakich, lub zbliżonych poglądach politycznych, społecznych i gospodarczych.

*Stronnictwa w Sejmie ustawodawczym
pierwszym w odrodzonej Polsce
były następujące :*

Polskie stronnictwo lud. „Piast“.

Związek ludowo-narodowy Z. L. N.

„ polskich posłów socja-
list. P. P. S.

Zjednoczenie mieszczańskie Z. M.

Polskie stronnictwo ludowe le-
wica P. S. L.

Polskie stronnictwo katolicko-lu-
dowe P. S. kat. lud.

Narodowy chrześcijański klub
robotniczy N. Ch. K. R.

Klub pracy Konstytucyjnej K. P. K.

Narodowa Partja Robotnicza
N. P. R.

Narodowe Zjednoczenie Ludowe
N. Z. L.

Narodowe Chrześcijańskie Stron-
nictwo ludowe N. Ch. str. lud.

Wyzwolenie

Niemieckie stronnictwo ludowe
N. S. L.

Wolny Związek posłów narod. żydowskiej W. Z. N. Ż.

Komuniści (2 posłów, wybranych pierwotnie z innych stronnictw.

Dzicy.

Superarbiter

(z łac. supra = nad i arbiter = sędzia.

Suwerenny

(z franc.) = najwyższy, niezawisły, w znaczeniu politycznem niezależny od nikogo, rządzący się sam. Państwo suwerenne, mające własny urząd i przedstawicielstwo i wchodzące w umowy i układy z innemi państwami na równi z niemi.

Suwerenność

(z franc.) = władza zwierzchnia. Władza zwierzchnia państwowa jest władzą całego społeczeństwa, stanowiącego każde państwo. Władza ta wychodzi ze samego społeczeństwa, które jest niejako

wieczną krynicą władzy, że jednak nie można zgromadzać stale całego narodu celem powzięcia różnorodnych postanowień, mających zobowiązywać wszystkich obywateli, przeto sprawy te muszą być przekazywane do załatwienia posłom tworzącym przedstawicielstwo narodu (p. poseł). Krynica władzy jest wieczna, a przedstawicielstwo zmienne; naród ustanawia warunki wyboru posłów (ordynacja wyborcza) i ustala główne zasady konstytucji (p. Konstytucja). Państwo przelewa swe trwałe prawa na swych każdorazowych posłów. Zasadniczym warunkiem stwierdzenia praw społeczeństwa jest wolny wybór jego przedstawicieli do ciał parlamentarnych. Między przedstawicielami narodu, a rządem musi zaistnieć taki rozdział władania, względnie taki stosunek działalności, aby

prawdziwa, rozsądna, istniejąca, trwale wola narodu, była o ile możliwości najsilniej zagwarantowana, aby wola jednostki (grupy, stronnictwa) nie mogła się przeciwstawić woli narodu, choćby ona nawet chwilowo zeszła na manowce. Aby dojść do tego celu trzeba przekazać i pozostawić rozstrzygnięciu przedstawicielstwa państwa (parlament, sejm) przeważną część władzy ustawodawczej, oraz prawo nakładania podatków, opłat i danin państwowych, zaś prawo zarządu, czyli władzę administracyjną przekazać i pozostawić każdoczesnemu rządowi, z tem jednak ograniczeniem, że obok tych dwu czynników muszą istnieć także organizacje państwowe uprawnione do kontroli*) i mające pra-

*) Wymiar sprawiedliwości jest kontrolą wykonywaną przez państwo nad

wo pociągania do odpowiedzialności. Obok władzy ustawodawczej (Sejm) i administracyjnej (Rząd) musi istnieć odrębny niezawisły autorytet, rozstrzygający wypadki sporne lub wątpliwe. Tym czynnikiem są w każdym ustroju konstytucyjnym — niezawisłe Sądy i Trybunały. Wstęp do ust. z 17 marca 1921 nadającej Rzpltej Konstytucję głosi „My Naród Polski tę oto ustawę Konstytucyjną uchwalamy i stanowimy“ — jest ona zatem swobodnym wyrazem woli narodu, który (art. 2 K. P.) posiada w państwie polskim władzę zwierzchnią, czyli suwerenną.

Synod

(z greck.) = zgromadzenie dla celów kościelnych katolickich, to samo co concilium, jednakowoż

działalnością jednostki, — administracja jest działalnością państwa twórczą, nad którą kontrolę wykonywa jednostka,

nie dla całego kościoła, lecz dla pewnych terytoriów oznaczonych w hierarchji kościelnej, lub też dla organizacji kościelnych o charakterze narodowo-politycznym. Do pierwszych należą synody djecezyjne (*synodus dioecesisialis*) czyli zgromadzenie duchowieństwa jednej z djecezji i synody prowincjonalne (*s. provincialis*). Takim synodom przewodniczy arcybiskup a uczestniczą w nich biskupi.

Do drugiej kategorii należą synody z udziałem wyższego duchowieństwa z całego kraju, z ewentualnym udziałem władz cywilnych *s. nationalis v. universalis*.

Wyznania protestanckie znają również instytucję synodów — synody okręgowe, prowincjonalne i generalne.

Syonizm

= idea narodowa żydowska złączona z Palestyną. Idea ta po-

wstała z końcem XIX. wieku, a twórcą jej dziennikarz wiedeński Teodor Herzl, który spowodował kongres żydów w Bazylei i stworzył organizację, której celem stworzenie w Palestynie siedziby (ojczyzny) dla żydów, uznanej w stosunkach międzynarodowych. Syoniści rozporządzają bardzo znacznymi kapitałami i wydają kilkanaście pism partyjnych n. p. „Jüdische Rundschau“ w Berlinie, Die Welt (w Kolonji), Das Frankfurter Israelitische Familienblatt w Frankfurcie i t. d.

Szowinizm

(z fran.) = zaślepienie narodowe. Wyraz ten pochodzi od wyrazu *Chauvin* nazwisko żołnierza w jednej z komedji franc. poety Scribego. Chauvin jest figurą, która się ośmiesza przesadą patriotyczną.

Szowinizm uznaje wszystko co swoje za najlepsze 'na świecie (Deutschland über Alles) i walczy z zaciekłością nawet przeciw rzeczowej, zawsze i wszędzie potrzebnej krytyce.

Tabu

= (tapu, tabua, tambu) wyraz w języku mieszkańców wysp południowych, oznaczający coś nieetykalnego, świętego. W językach europejskich używa się tego wyrazu na określenie rzeczy nieetykalnych i nie ulegających krytyce.

Taksa

(z łac.) = ocenienie wartości jakiejś rzeczy, lub świadczenia odnośnie do ruchomości lub nieruchomości, przy kupnie i sprzedaży, dziale spadkowym, mianowaniach, nadaniach prawnych, ubezpieczeniach, koncesjach czyli patentach i t. p. W znaczeniu państwowem są taksy rodzajem podatku spo-

żywczego (konsumpcyjnego). Ustalenie wysokości taksy jest rzeczą trudną, ale bardzo ważną w dziedzinie polityki skarbowej państwa (patrz podatki). Za wysoka taksa nie ma znaczenia praktycznego, gdyż prowadzi do omijania lub nie dopuszcza do zawierania umów — za niska jest szkodliwa dla sprzedającego i dla kupującego, obniża bowiem podaż i równocześnie utrudnia zaspokojenie popytu przez ludność, któraby chętnie w danym wypadku zapłaciła wyższą cenę. Taksy mogą działać dodatnio w wypadkach, gdy wolnej konkurencji zagraża wyzysk ze strony istotnego (faktycznego) monopolu (p. monopol).

Określenia te podajemy, by zwrócić uwagę na trudności państwa w dążeniu do zdrowej polityki skarbowej (patrz podatki). Taksy stanowiły pierwotnie część

dochodów panującego, który pobierał opłaty za różnorodne nadania praw (lenno, szlachectwo, tytuły i t. d.) Poddany płacił za coś co otrzymał. Później mieli urzędnicy sądowi i administracyjni prawo pobierania opłat (taks) za swe czynności urzędowe, co prowadziło do nadużyć (wysokość opłaty, za przyspieszenie sprawy i t. d.). Wskutek tego zakazano pobierania tych taks (in partem salarii) i unormowano je ustawowo. Z biegiem czasu przeszło prawo poboru taks z panującego na państwo i stało się przedmiotem dochodów skarbowych, a z innego punktu widzenia, przedmiotem skarbowej polityki państwa.

Taktyka

(z greck.) = nauka o wojnie i prowadzeniu wojska. Sposób postępowania nazywamy w polityce taktyką n. p. taktyka wyborcza

stronnictwa, wogóle metoda, czyli sposób postępowania.

Telegraficzne agencje

= (biura korespondencyjne) są to instytucje stworzone w celu szybkiego dostarczania wiadomości ważnych politycznie i gospodarczo. Biura telegraficzne, czyli agencje względnie biura korespondencyjne mają we wszystkich centrach światowych swych funkcjonariuszy. Znając doskonale suggestywny wpływ słowa drukowanego postarały się państwa o własne biura korespondencyjne, a pozatem o wpływ i kontrolę (koncesje czyli patenta) na biura korespondencyjne prywatne. Publiczność czytająca dzienniki nie zdaje sobie naogół zupełnie sprawy co oznaczają litery, lub słowa umieszczone w nawiasie zwykle na początku tekstu telegramów w dziennikach: Jeżeli wiemy, że telegram

dany pochodzi n. p. z biura Wolfa powinniśmy wiedzieć, że agencja ta jest inspirowana przez rząd niemiecki, wiedząc zaś o tem zdamy sobie sprawę z wartości i tendencji telegramu.

Biura korespondencyjne były pierwotnie pomyślane, jako interes kupiecki, jako handel wiadomościami; z biegiem czasu stały się ważnym czynnikiem politycznym, giełdowym i społecznym.

Z ważniejszych agencji telegraf. w Europie należy wymienić: *Ag. Havas* (Francja), *Reuter* (Anglja), *Stefani* (Włochy), *Cesko-slov. b. k.* (Czechy), *Rosta* (Sowdepja), *Wolf* (Niemcy), *Ag. Roumaine* (Rumunja), *Svenska T. B.* (Szwecja), *Coresp. de Espana* (Hiszpanja), *A. T. Bulgare* (Bułgarja). Prócz oficjalnych ag. istnieje cała masa nieoficjalnych mających jednak ogromne znaczenie n. p. w Niemczech *Ag. Alte-*

rum, Telegraphen Union (obsługująca 1200 dzienników), *Ullstein* (mająca własne działy dla Rzymu, Paryża, Londynu). *Boesnians T. B.* w Bremie, dalej we Francji *Bureau Dalziel, Ag. Fabra* w Madrycie, *Finska Telegrambyreau* w Helsingforsie, *Agence de Constantinople* i w. i.

Polska ma *Polską Agencję Telegraficzną* zwaną Pat. i *Agencję Wschodnią*, jako oficjalne agencje.

Taryfa

(z arabskiego) = urzędowe zestawienie cen różnych towarów lub świadczeń. T. cłowa, podatkowa, stemplowa, transportowa, (koleje, fiakry, poczty, okręty).

Tendencja

(z łac.) = zamiar, cel jakiegoś działania, książki, dzieła, dziennika i t. d. Tendencyjny = pisany lub mówiony w jakimś celu, w myśl jakiejś idei. Sprawozdanie tenden-

cyjne = oświetlające rzecz w pewnym kierunku. Tendencyjność jest zaprzeczeniem przedmiotowego, bezstronnego poglądu (patrz Suggestja).

Terroryzm

(z łac.) = panowanie gwałtu i przemocy. Kogoś zterroryzować = zmusić gwałtem, i grozą n. p. do niewyłamania się od strejku, do wstąpienia do jakiejś organizacji, do płacenia na pewne cele organizacyjne i t. d.

Terytorjum

(z łac.) = obszar ziemi. Przykład: na terytorjum miasta Krakowa = tak daleko jak sięgają tereny i władza magistratu.

Trybunał administracyjny.

Najwyższa instancja do orzeczeń Władz administracyjnych po wyczerpaniu toku instancji. Trybunał administracyjny ma siedzibę w Warszawie (art. 73 K. P.).

Trybunał Stanu (art. 51 i 29 K. P.)

jest to sąd rozstrzygający sprawy o najwyższem znaczeniu państwowem. Trybunał stanu sędzi Prezydenta Rzeczypospolitej i Ministrów w razie postawienia ich w stan oskarżenia przez Sejm.

Trybunał Kompetencyjny

= instytucja dla rozstrzygania sporów o właściwość między władzami administracyjnymi a sądami (art. 86 K. P.).

Ultimatum

(nowo łac.) = w układach dyplomatycznych ostatnie oświadczenie jednej ze stron układających się. Ultimatum zawiera warunki, poza które wyjść nie można i ustala zwykle ostateczny termin do ich wykonania. Nie zastosowanie się, lub odrzucenie ultimatum powoduje zerwanie stosunków dyplomatycznych i — zwykle — wypowiedzenie wojny.

Ultramontanizm

(z łac.) = Katolicka idea polityczna uznająca rzymskie papieństwo, jako władzę światową, nie tylko w dziedzinie wiary, lecz we wszystkich kierunkach.

Województwa i Starostwa w Polsce:

1) W. Warszawskie. Starostwa: Błonie, Ciechanów, Gostynin, Grójec, Kutno, Lipno, Łowicz, Maków, Mińsk Mazowiecki, Mława, Niesza-
wa, Płock, Płońsk, Przasnysz, Puł-
tusk, Radzymin, Rawa, Rypin,
Sierpc, Skierniewice, Sochaczew,
Warszawa miasto i powiat, Wło-
cławek.

2) W. Łódzkie. Starostwa: Brze-
ziny, Kalisz, Koło, Konin, Łask,
Łęczyca, Łódź miasto i powiat,
Piotrków, Radomsk, Sieradz, Słu-
pce, Turek, Wieluń.

3) W. Kieleckie. Starostwa: Bę-
dzin, Częstochowa, Jędrzejów, Kiel-
ce, Kozienice, Końskie, Miechów,

Olkusz, Opatów, Opoczno, Pińczów, Radom, Sandomierz, Stopnica, Wierzbnik, Włoszczowa.

4) W. Lubelskie. Starostwa: Biała, Biłgoraj, Chełm, Garwolin, Hrubieszów, Janów, Konstantynów, Krasnystaw, Lubartów, Lublin miasto i powiat, Łuków, Puławy, Radzyn, Siedlce, Sokołów, Tomaszów, Węgrów, Włodawa, Zamość.

5) W. Białostockie. Starostwa: Augustów, Białowieża, Białystok, Bielsk, Grodno, Kolno, Łomża, Ostrołęka, Ostrów, Sejny, Suwałki, Sokółka, Grajewo (pow. szczu-
czyński), Wołkowysk, Wysoko-
Mazowieckie.

6) W. Krakowskie. Starostwa: Biała, Bochnia, Brzesko, Chrzanów, Dąbrowa, Gorlice, Grybów, Jasło, Kraków miasto i powiat, Limanowa, Maków, Mielec, Myślenice, Nowy Sącz, Nowy Targ, Oświęcim, Pilzno, Ropczyce, Tarnów,

Wadowice, Wieliczka, Żywiec i starostwo spisko-orawskie z siedzibą w Nowym Targu.

7) W. Lwowskie. Starostwa: Bóbrka, Brzozów, Dobromil, Drohobycz, Gródek Jagielloński, Jarosław, Jaworów, Kolbuszowa, Krosno, Lisko, Lwów miasto i powiat, Lubaczów, Łańcut, Mościska, Nisko, Przemyśl, Przeworsk, Rawa Ruska, Rudki, Rzeszów, Sambor, Sanok, Sokal, Stary Sambor, Strzyżów, Tarnobrzeg, Żółkiew.

8) W. Stanisławowskie. Starostwa: Bohorodczany, Dolina, Horodenka, Kałusz, Kołomyja, Kosów, Nadworna, Peczeniżyn, Rohatyn, Skole, Sniatyn, Stanisławów, Stryj, Tłumacz, Turka, Żydaczów.

9) W. Tarnopolskie. Starostwa: Borszczów, Brody, Brzeżany, Buczacz, Czortków, Husiatyn, Kamionka Strumiłowa, Podhajce, Przemyślany, Radziechów, Skałat,

Tarnopol, Trembowła, Zaleszczyki, Zbaraż, Zborów, Złoczów.

10) W. Poznańskie. Starostwa : Bydgoszcz miasto i powiat, Chodzież, Czarnków, Gniezno, Gostyń, Grodzisk, Inowrocław, Jarocin, Kępno, Kościan, Koźmin, Krotoszyn, Leszno, Międzychód, Mogilno, Nowotomysław, Oborniki, Odolanów, Ostrów, Ostrzeszów, Pleszew, Poznań-miasto, Poznań-wschód, Poznań-zachód, Rawicz, Strzelno, Szamotuły, Szubi, Śmigiel, Śrem, Środa, Wągrowiec, Wołszтын, Witków, Września, Wyrzysk, Żnin.

11) W. Pomorskie. Starostwa : Brodnica, Chełmno, Chojnice, Działdowo, Grudziądz miasto i powiat, Gniew, Kartuszy, Kościerzyna, Kwidzyn, Lubawa, Puck, Starogard, Świecie, Sępólno, Tczew, Toruń miasto i powiat, Tuchola, Wąbrzeźno, Wejherowo, Złotów.

12) W. Wołyńskie. Starostwa: Dubno, Horochów, Kowel, Krzemieniec, Lubomil, Łuck, Ostróg, Równo, Włodzimierz Wołyński.

13) W. Poleskie. Starostwa: Brześć Litewski, Drohiczyn, Kamień Koszyrski, Kobryń, Kossów Poleski, Łuniniec, Pińsk, Prużany, Sarny, Stolin.

14) W. Nowógródzkie. Starostwa: Baranowicze, Duniłowicze, Dżisna, Lida, Nieśwież, Nowogródek, Słonin, Stołpce, Wilejka, Wołożyn.

15) W. Śląskie. Starostwa: Cieszyń, Katowice, Lubliniec, Pszczyna, Rybnik, Tarnowskie Góry, Ruda.

16) W. Wileńskie. Starostwa: Braśław, Oszmiana, Święciany, Troki, Wilno.

Wojewódzka Rada, jest

złożona z przedstawicieli sejmików i rad miejskich, miast stanowiących powiaty, oraz z przedstawicieli poszczególnych działów administracji,

zarówno wyłączonych z zakresu działania wojewody, jak i nie wyłączonych. Sejmiki i rady miasta mogą wybrać swych przedstawicieli także z poza swego grona.

Przewodniczącym Wojew. Rady jest wojewoda lub jego zastępca.

Zadania Rady Wojewódzkiej:

- 1) opinjowanie spraw danych jej pod obrady przez wojewodę,
- 2) podejmowanie uchwał stanowczych w sprawach przydzielonych Radzie Wojewódzkiej przez ustawy.

Rada Wojewódzka urzęduje in pleno, lub w sekcjach, zawsze przy udziale przynajmniej w połowie delegatów ciał samorządowych, w każdym zaś razie musi być obecny tak na plenum jak i sesjach jeden urzędnik sędziowski. Stanowcze uchwały Rady Wojewódzkiej może wojewoda zawiesić, lecz musi je przedłożyć do

rozstrzygnięcia właściwemu ministrowi. Od orzeczeń Rady Wojewódzkiej wydanych w II. inst. nie ma odwołania (co należy do II. inst. określają osobne ustawy).

Wojewódzki Urząd

= aparat służbowy (urzędnicy, biura i ich urządzenia) dodane wojewodzie dla wykonania jego władzy.

Wojewódzki urząd składa się obecnie z departamentów:

- prezydjalnego;
- administracyjnego;
- samorządowego;
- zdrowia publicznego (Wojewódzki Urząd Zdrowia);
- aprowizacyjnego;
- rolnictwa i weterynarji;
- pracy i opieki społecznej;
- kancelarji głównej.

Sprawy należące do zakresu działania Min. Wyznań Rel. i Oświaty Publicznej, Min. Kultury i Sztuki,

o ile są poddane w obrębie województwa kompetencji wojewody, należą wyłącznie do dep. administracyjnego. Urząd Wojewódzki wydaje Dziennik Wojewódzki.

Wojewoda w Polsce

jest na obszarze województwa przedstawicielem Rządu, mianowanym przez Prezydenta Rzpltej, na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych, uchwalony przez Ministrów. Wojewoda podlega pod względem personalnym Ministrowi Spraw Wewnętrznych, służbowo Ministrom właściwym dla danego działu administracyjnego.

Wojewoda jest:

a) przedstawicielem rządu centralnego, sprawującym z jego ramienia władzę państwową i odpowiedzialnym wobec niego za zarząd województwem.

b) odpowiedzialnym wykonawcą zleceń poszczególnych ministrów.

c) zwierzchnikiem władz i urzędów, które mu podlegają, tudzież służbowym przełożonym urzędników tychże władz i urzędów.

Do zakresu działania Woj. (Rozp. wykonawcze Rady Ministrów z dnia 13 II. 1919 r. L. 490 Dz. u. p.); należą wszystkie sprawy administracji państwowej, z wyjątkiem spraw przekazanych administracji wojaskowej, sądowej, skarbowej, szkolnej, kolejowej, pocztowo-telegraficznej i urzędów ziemskich. W tych sprawach współdziała, wojewoda na zlecenie odnośnych ministerstw.

Okręgowe Dyrekcje Robót Publicznych wchodzą w skład województwa.

W zakresie samorządu wykonuje wojewoda :

1) w ost. instancji nadzór nad samorządem gmin wiejskich i miast nie wydzielonych ze związku powiatów.

2) Nadzór bezpośredni nad samorządem specjalnych związków, (rozwiązywanie rad miejskich, sejmików i wydziałów powiatowych, składanie z urzędu członków magistratów w miastach wydzielonych, zatwierdzenie budżetów tych miast, zatwierdzanie uchwał co do wprowadzenia w powiatach i miastach wydzielonych, opłat, podatków, dodatków i t. p.)

3) Rozstrzyganie w ostatniej instancji co do orzeczeń starostów i wydziałów pow. w sprawach wyborów do rad gminnych, rad miejskich w niewydzielonych miastach i do sejmików powiatowych, o ile nie ma odwołania do Sądu Najwyższego.

4) Rozstrzyganie w I. instancji skargi co do ważności wyborów w miastach wydzielonych (dalsze odwołanie do Min. Spraw Wewn.)
Tok instancji:

Wojewoda rozstrzyga względnie orzeka :

1) w I. instancji w wypadkach przewidzianych wyraźnie przez ustawy;

2) w II. instancji w sprawach, w których w I. instancji orzekały władze powiatowe, lub magistraty miast wydzielonych, przyczem ust. orzekają kiedy decyzja wojewody jest ostateczną;

3) w III. instancji (i ostatniej) w sprawach, w których w I. instancji orzekały urzędy gminne i magistraty miast niewydzielonych.

Wojsko polskie (zasady).

Na czele wojska stoi Prezydent Rzpltej. Za wszystkie akty władz wojskowych odpowiedzialny jest przed Sejmem Minister Spraw Wojskowych, zarówno w czasie pokoju, jak i podczas wojny, kiedy swoją osobą kryje przed Sejmem nieodpowiedzialnego Naczelnego

Wodza, mianowanego przez Prezydenta Rzpltej na wniosek Rady Ministrów, przedstawiony przez Ministra Spraw Wojskowych (art. 46 K. P.). Dalszy wpływ Sejmu na zarząd sprawami wojskowemi polega na prawie zezwolenia na coroczny pobór rekruta, normowaniu stanu liczebnego wojska (art. 5. K. P.) i ustawodawstwie o sądach wojskowych (art. 85 K. P.) oraz o stanie wojennym (art. 124 K. P.).

Vaticanum

(z łac.) tą nazwą określają ogłoszenie w dniu 18 lipca 1870 r. dogmatu o nieomyślności (infallibilitas) papieża.

Veto (z łac.) = nie pozwalam. Veto = prawo unieważnienia jakiejś uchwały. Veto było w starożytnem Rzymie prawem trybuna ludu, który był władny uznać za nieważną uchwałę senatu. Jeżeli się z prawem veta łączy zupełnie unieważ-

żnienie, mamy veto bezwzględne lub absolutne, jeżeli zaś uchwała przeciw której założono veto, zostaje tylko wstrzymana i ma być ponownie rozpatrzona, a od tej ponownej uchwały już nie ma prawa veta — mówimy o vecie zawieszającym. W konstytucji Stanów Zjednoczonych Północnej Ameryki ma Prezydent prawo veta zawieszającego uchwały Kongresu.

Konstytucja polska nie zna prawa veta, ani dla Prezydenta ani dla Senatu. W Polsce przedrozbiowej istniało prawo veta bezwzględnego, przysługującego każdemu szlachcicowi, co przyczyniło się do upadku Polski. Przy wyborze papieża (p. konklawe) istnieje veto, które przeciw wyborowi (lecz tylko raz) może założyć Francja, Hiszpanja, a dawniej Austria.

Zgromadzenie Narodowe

w Polsce składa się z Sejmu i Senatu, wspólnie obradujących pod przewodnictwem Marszałka Sejmu. Do zakresu jego działania należą: wybór prezydenta i rewizja (nie zmiana) Konstytucji (art. 125 K. P.) Przed Zgr. Nar. składa Prezydent przysięgę zanim obejmie urząd. Tekst przysięgi ustala Konstytucja (art. 54. K. P.).

7. 6. 39

Wojewódzka Biblioteka
Publiczna w Opolu

CM KEK 320717

000-320717-00-0